

Sámedikki 2006 jahkedieđáhus

Ávjovárgeaidnu 50
N-9730 Karasjok/Karášjohka
Telefon +47 78 47 40 00
Telefaks +47 78 47 40 90
samediggi@samediggi.no
www.samediggi.no

Sisdoallu

Sámediggi.....	4
Dásseárvu.....	4
Ovttasbargu.....	4
Guovllulaš ovttasbargu.....	5
Sámi ovttasbargu.....	6
Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna.....	6
Riikkaidgaskasaš ovttasbargu.....	6
Davviguovllut.....	7
EU.....	8
ON.....	8
Vuoigatvuodát.....	9
Konsultašuvnnat.....	10
Resursalágat/vuoigatvuodát.....	10
Finnmárkkuláhka.....	11
Finnmárkkuopmodat.....	11
Olju ja gássa.....	11
Boazodoallolága ođasmahttin.....	12
Ceavzilis birashálddašepmi.....	12
Areálasuodjaleapmi ja suodjalanplánat.....	13
Boraspiret.....	14
Kulturमितosuodjaleapmi.....	15
Kultuvra.....	16
Kulturovdanbuktimat.....	16
Dáiddáršiehtadus.....	17
Kultuvrralaš arenat ja deaivvadanbáikkít.....	18
Kulturviesut.....	18
Festiválat.....	18
Mediat.....	18
Valáštallan.....	19
Girku.....	19
Museat.....	20
Giella.....	20
Sámegiella hálddašanguovlu.....	21
Sámi giellaguovddázat.....	21
Sámedikki giellastivra.....	22
Terminologijabargu.....	22
Sámi báikenamat.....	22
Mánát ja nuorat.....	22
Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi.....	23
Mánáidáittardeaddji.....	23
Mánáidgárddít.....	23
Oahpahus.....	24
Máhttolokten - Sámi.....	24
Sámi sisdoallu nášuvnnalaš oahppoplánain Máhttoloktema Oahppoplánabuktosis.....	24
Máhttolokten – Sámi ođđa Oahppoplánabuktosa ovddideapmi.....	24
Diehtujuohkinbargu Máhttolokten – Sámi johtuividjama oktavuodas.....	26
Vuoddoskuvla ja joatkkaoahpahus.....	26
Alit oahppu ja dutkan.....	27
Ealáhusat.....	28
Duodji.....	29
Máttkoštuseláhus.....	30

Eanadoallu	30
Ealli mearraresurssat	31
Boazodoallu	32
Lotnolasealáhusat	32
Dearvvašvuohta ja sosiála	33
NAV-odastus	33
Nášuvnnalaš dearvvašvuođaplána	33
Spezialistadearvvašvuođabálvalus	34
Dieđiheapmi ja gearggusvuohta	34
Mánáidsuodjalus	35
Dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttat	35

Sámediggi

Sámediggi lea sámiid álbmotválljen orgána Norggas ja dasa válljejit sámít sámiid. Sámedikkis lea dál vidát váлгаáigodat. Dán áigodagas leat Sámedikkis ovttá mađe nissonolbmot ja almmáiolbmot. Sámi parlameantan galgá Sámediggi bargat oktasaš sámi identitehta suodjalemiin ja ovddidit ja hukset sámi servodaga.

Sámi álbmogii alccesis galgá addot vuoigatvuohta ja vejolašvuohta lámhčit eavttuid ja meroštallat boahpteáiggi dárbbuid. Dát mearkkaša dan ahte stáhta Norga ollásit dohkkeha sámiid vuodđo iešmearridanvuoigatvuođa álbmogin ja eamiálbmogin Norggas.

Norgga stáhta lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiidda, sápmelaččaid ja norgalaččaid. Dát bidjá sámi álbmoga erenoamáš dillái Norgga eamiálbmogin. Min vuoigatvuođat go leat sápmelaččat, álbmot ja eamiálbmot mas lea sierra kultuvra, leat min bajimus dási politihka ja min višuvnna guoddit sámi servodaga dáfus.

Dásseárvu

Sámediggi lea 2006s bargan aktiivvalaččat dásseárvvuin. Sámediggeráđđi ovddidii guovvamánus 2006 dásseárvopolitihkalaš čilgehusa Sámediggái. Čilgehusas biddjojedje guovddáži muhtun ángiruššansuorggit dásseárvvu siskkobealde. Dat ledje earret eará suorggit nugo váлгаovddastus, dárbu dutkat ja ráhkadit statistihkaid, nissonolbmuid searvadahttin resursahálddašeamis, iešmearridanvuoigatvuohta maidái iežas goruda badjel, veahkaválde- ja veardahkoproblematihkka, ealáhusovddideapmi ja sohka-bealit.

Sámediggi lea bargan aktiivvalaččat gulahallama buoridemiin sámi organisašuvnnaiguin ja lea doallan čoahkkimiid guvttuin nissonorganisašuvnnain ja dievdoserviin Dievddut. Čoahkkimiid ulbmilin lea leamaš oážžut árvalusaid organisašuvnnain hástalusaid mat leat dásseárvvu siskkobealde ja ovttas gávnnahtit proševttaid mat sáhtášedje ovdánahttit dásseárvvu sámi servodagas.

Sámediggi lea 2006s šiehttan ovttasbarggu Sámi NissonForumii go guoská davviriikkalaš sámi dásseárvokonferánsa čadaheapmái. Konferánsa dollo cuoŋománus 2007. Stivrenjoavkkus leat Sámi NissonForumá, Sáráhká, Dievddut searvvi, Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegotti ja Sámedikki ovddasteaddjit. Sámediggi lea maid dán oktavuodas ovttasbargamin Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain vai ráhkaduvvošii strategiijadokumeantta konferánsii. Danne vai buorebut sihkarastojuvvošii konferánsa čuovvoleapmi.

Sámediggi lea 2006s álggahan barggu heivehit dásseárvvu áššemeannudeamis. Guokte seminára leat dollon fáttá birra.

Ovttasbargu

Sámedikki guovdilis bargun lea ovddidit eamiálbmotáššiid sihke nášuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Aktiivvalaš ovttasbarggu bokte báikkálaččat, guovllulaččat ja riikkaidgaskasaččat sáhtta Sámediggi leat mielde váikkuheamen ahte eamiálbmotdimenšuvdna gozihuvvošii.

Báikkálaš dásis lágida Sámediggi juohke jagi gielldakonferánsa. Fáddán 2006 konferánsas gielldaguin ja fylkkagielldaguin lei dat dieđihuvvon hálddašanođastus. Dán konferánsas ledje guovddáš áššin dat vejolaš váikkuhusat mat ođastusas sáhttet šaddat Sámediggái ja sámi guovlluid

fylkkagielladaide ja gielladaide. Jos šaddet ođđa ja stuorra regiounat, de lea das dehálaš oktiiveihendoaimma gielladaid, stáhta ja ealáhusaid dáfus. Dát eaktuda ahte sihke váldi, gelbbolašvuohta ja váikkuhangaskaoamit addojit geavahussii čovdit daid suorgedoaimmaid mat galget sirdujvot.

Guovllulaš ovttasbargu

Sámedikki guovllupolitihka bajimus mihttomeari lea doalahit ássanminstara váldodovdomearkkaid ja sihkarastit ovddidanvejolašvuođaid ja dássásaš eallineavttuid sámi álbmogii. Go dán mihttomeari galgá juksat, de lea dárbu ahte gávdnojit stabiila ja einnostahtti rámmaeavttut sámi guovlluin. Ovttasbargošiehtadusat fylkkagielladaiguin leat gaskaoapmin sihkarastit eanet stabiila ja einnostahtti rámmaeavttuid. 2006s lea Sámediggi bargan daid ovttasbargošiehtadusaid čuovvolemiin maid Sámediggi lea dahkan ovdal go jahki álggi. Dasto lea bargu gárvvistit ovttasbargošiehtadusa Nordlándda fylkkagielladaid leamaš guovddázis. Dát šiehtadus mearriduvvui Sámedikkis čakčamánu 2006 ja Nordlándda fylkkadikkis golggotmánus 2006. Buot fylkkagielladaiguin leat dollojuvnon čuovvolančoahkkimat 2006s ja oktlaččat bargojuvvo buot šiehtadusaid čuovvolemiin. Ovttasbargu Sámedikki ja fylkkagielladaid gaskka lea dađistaga ovddiduvvon ja Sámedikki oainnu mielde lea dát ovttasbargu hui deatalaš. Sámediggi lei 2006s ráddjen sierra ruđaid daid proševttaid čuovvoleapmái mat čatnasit ovttasbargošiehtadusaide.

Ovddidanprográmma sámiid diliid birra joatkkaskuvllain, lea okta ángirusšansuorgi mas Sámedikkis leat buorit vásihusat. Prošeakta ”Sámi kulturmáhtolašvuohta Romssa joatkkaskuvllain” lea ovttasbargoprošeakta Sámedikki ja Romssa fylkkagiellada gaskka. Prošeakta ruhtaduvvui ovttasbargošiehtadusaid ruđaiguin ja loahpahuvvui guovvamánus 2006. Prošeakta lea buvttihan dan ahte eanet joatkkaskuvllat Romssas barget máhtolašvuođa vuodul sámi ávdnasiiguin. Sámediggi attii golggotmánus 2006 ruđaid dakkár proševttaid joatkimii main maiddá fidnofágalaš skuvllat leat ulbmiljoavku.

Ráđdehus lea 2006s bargan stuorradiggedieđáhusain ođđa regiounaid doaimmaid birra, ja dat ovddiduvvui juovlamánus 2006. Sámediggeráđdi lea hálldašanođastusa oktavuodas leamaš mielde proseassas ráđdehusain hálldašanođastusa sisdoalu birra. Sámediggi meannudii prinsihpalaš vuoduin hálldašanođastusa dievasčoahkkimis čakčamánu ja dan ovddabealde dollui miniseminára Sámedikki áirasiidna hálldašanođastusa birra. Mearrádus biddjui vuodđun vuosttaš konsultašuvnnain gieldaministariin golggotmánus.

Sámediggi lea ádden nu ahte áššeosálaččaid gaskka lea ovttaoaivilvuohta das ahte Sámedikki sajádat ii galgga láivuduvvot. Dat galgá sihkarastojuvvot lága bokte dahje gonagaslaš resolušuvnna rievdadusa bokte vai dat váldi mii Sámedikkis dál lea konsultašuvdnašiehtadusa bokte guoská maid regiounaide. Go konkrehta doaimbasirdinevttohusat leat ovddiduvvon, de galget čadahuvvot duohta konsultašuvnnat. Dasto galget sihke regiounat ja Sámediggi doaimbasirdimiin oážžut ollislaš buhtadusa doaimmaid ovddas maid váldet badjelasaset. Sámediggi vuordá ahte Stuorradiggi barggu čuovvoleamis hálldašanođastusain váldá vuhtii daid mearkašumiid mat ovdanbohtet bajábealde.

Sámediggi oaivvilda ahte konsultašuvdnaprošedyrat eai leat čuvvojuvvon proseassas nugo lea čállon stuorradiggedieđáhusas. Danne go eavttut ollislaš diehtujoahkima ja prinsihpaid hárrái ahte áššeosálaččat konsultašuvnnain galget ráhčat dan badjeli ahte boahit ovttaoaivili, eai leat čuvvojuvvon. Sámediggi ii leat duođas ožžon dieđuid áššiid sisdoalus ii ge leat ožžon vástádusa buot daid árvalusaide maid Sámediggi lea addán stáhtaráđđái.

Sámi ovttasbargu

Sápmelaččaide, njealji riikka álbmogin, lea ovttasbargu riikkarájiid rastá deatalaš. Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR) lea deatalaš gaskaoapmin ovddideamis Suoma, Ruota ja Norgga sámedikkiid ovttasdoaimbama dakkár áššiin mat gusket sápmelaččaide mángga stáhtas dahje sápmelaččaide oktan álbmogin. Ruošša beale sápmelaččat leat bastevas oassálastin. Sámi parlamentáralaš ráđđi lea deatalaš orgánan davviriikalaš ovttasbarggus, ja das lea deatalaš doaimma riikkaidgaskasaččat. Jagis 2006 lea Suoma beale Sámedikkis leamaš presideantadoaimma, ja nu maiddá čállingoddedoaimma. 2007 guovvamánus váldá Norgga beale sámediggepresideanta badjelosas presideantadoaimma. Norgga beale Sámedikkis lea dalle čállingoddedoaimma.

Sámi parlamentáralaš ráđđi lea jagis 2006 earret eará bargan Davviriikalaš sámekonvenšuvnnain, dásseárvvuin sohkabeliid gaska, ONa eamiálbmotjulggaštusain, ja maiddá nannemin ovttasbarggu EUin.

Davviriikalaš sámekonvenšuvdna

Davviriikalaš sámekonvenšuvnna evttohus geigejuvvui sámeministariidda ja sámediggepresideanttaide golgotmánus 2005. Dan rájes lea evttohus seamma áiggis leamaš gulaskuddamis sihke Suomas, Norggas ja Ruotas. Gulaskuddancealkámušaid čoahkkáigeassu ovddiduvvui Davviriikkaid ámmátolbmoorgánii čakčamánu 2006. Sámediggi lea meannudan ášši ja dohkkehan áššedovdijoavkku evttohusa. Sámeministarat ja sámediggepresideanttat leat dovddahan ovttamielalašvuoda das ahte joatkit Davviriikalaš sámekonvenšuvnna barggu, álggos vuos gulaskuddančuovolemiin nášuvnnalaččat ja vejolaš váikkuhussuokkardemiiguin. Lotnolas reporteren, dieđuid lonohallan ja oktiordnen dáhpáhuvvá sámeáššiid davviriikalaš ovttasbarggu rámmaid siskkobealde. Ministariid ja presideanttaid áigumuš lea ahte riikkat boahhte oktasaš čoahkkimii 2007 čavčča leat čielggadan oainnuideaset.

Konvenšuvdna lea vuodđogaskaoapmi mii dohkkeha sápmelaččaid oktan álbmogin ja sápmelaččaid ovttađassásaš vuoigatvuodaid, Davviriikkaid rájiid rastá. Danne lea deatalaš ahte buot golbma stáhta Norga, Ruota ja Suopma ratifiserejit konvenšuvnna, ja ahte dat dán lánkai leat mielde sihkarastimin sápmelaččaide positiiiva servodatovdáneami, mas birgenláhki suodjaluvvo ja mas iešmearrideampmi iežas ovdáneamis dohkkehuvvo.

Riikkaidgaskasaš ovttasbargu

Sámedikki prinsihpalaš oaivil ja beroštusat ovddiduvvojit ja bealuštuvvojit riikkaidgaskasaš arenas. Dan dahká Sámediggi okto, oassálastima bokte Norgga sáttagottiin ja ovttasbarggu bokte eará eamiálbmogiiguin. Norgga ja davviriikalaš sámepolitihkka hábmejuvvo dakkár siehtadusaiguin ja konvenšuvnnaiguin, mat geatnegahttet ovttaskas stáhtaid. Sámediggi galgá ain árvjolaččat váikkuhit eamiálbmogiid riikkaidgaskasaš riekteovddideami. Sámediggái lea riikkaidgaskasaš ovttasbargu hui deatalaš. Sámedikkis lea deatalaš máhttu ja gelbbolašvuodta mainna váikkuha sáme- ja eamiálbmotpolitihka hábmema nášuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Dattetge lea Sámediggái stuorra hástalus háhkat ekonomalaš resurssaid dán bargui, juoga mii dagaha min barggu einnosmeahtumin. Sámedikki mielaš livččii vuogas jus juolludeamit dán áššesuorgái boadášedje stáhtabušehta bokte, seamma lánkai go eará juolludeamit ge.

2006s lea Sámediggeráđđi čállán dieđáhusa riikkaidgaskasaš ángiruššansurggiid birra; Eamiálbmogiid boahteáiggi ovddideapmi. Go sámedikki riikkaidgaskasaš ángiruššansuorggit galget hábmejuvvot, de dat dahkko árvoštaladettiin mo dat váikkuhivččii Norgga beale sápmelaččaide, sápmelaččaide eamiálbmogin, dahje eamiálbmogin oppalaččat. Sámediggi áigu uhccán resurssaid geažil vuoruhit barggu daid surggiiguin main lea buoremus beaktu. Sámedikki rolla iehčanas aktevrán ovttas earáiguin lea okta dan golmma bajimus strategiijas, mat deattuhuvvojit riikkaidgaskasaš ángiruššansurggiid ektui.

Dat eará bajimus strategiijat čatnasit doahpagiidda gulahallan ja ruhtadeapmi. Sámediggeráđi mielas leat vel golbma áibbas deatalaš válđoáŋgiruššansuorggi riikkaidgaskasaš barggustis. Dát leat: eamiálbmogiid olmmošvuoigatvuođaid nannen, dakkár ceavzilis ovddideapmi mii sihkkarastá sámi ja eará eamiálbmogiid kultuvrra ávnnaslaš vuđđosa, ja dakkár davviguovlluid ovddideapmi mii nanne sámi ja eará eamiálbmogiid kultuvrra ja servodaga.

Davviguovllut

Politihkalaš beroštupmi davviguovlluide lea lassánan mealgadit. Sivvan lea vuosttažettiin Snøhvit-guovllu gássabohkan, oljo- ja gássaohtan davvin, ja ahte davi mearraguovllut leat stuorra guolle-máddodagaid gođđo- ja bajásšaddanguovlun. Dattetge váikkuhit stuoraválddiid beroštumit ollu dasa mii dáhpáhuvvá davvin, ja maiddá ovttaskasstáhtaid ja stuorra riikkaidgaskasaš fitnodagaid oktavuođat. Dakkár dilis lea váttis Sámediggái ja Ártkisa eamiálbmogiidda čuočuhit beroštusaideaset ja vuoigatvuođaideaset. Sámediggi oaidná iežas bargun ovddastit sámi álbmoga ja ovddidit sámi álbmoga beroštusaid ja vuoigatvuođaid, ja maiddá váikkuhit dasa ahte Ártkisa eamiálbmogiid dárbbut ja beroštusat fuolahuvvojit industriálalaš ovddideamis ja davviguovlluid resurssaid bohkama ja fievrredeami oktavuođas boahpteáiggis.

Sámediggi lea 2006s oassálastán mángga čoačkkimii main davviguovlopolitihkka lea leamaš guovddáži; gulahallančoačkkimiidda juohke jahkebeali Olgoriikadepartemeantta ja Sámedikki gaska, Olgoriikadepartemeantta ja davvinorgalaš eiseválddiid gaskasaš gulahallanForumi, Norgga sáttágoddái Ártkalaš ráđi ministtarčoačkkimiin. Deatalaš áššin leat leamaš Sámediggeráđi riikkaidgaskasaš áŋgiruššansuorggit, Barentsovttasbargu, Davviriikkalaš Sámekonvenšuvdna, Norgga ovdagoddi Ártkalaš ráđis, dálkkádatrivedamat, EU ja ONa eamiálbmotjulggaštus.

Norga lea váldán badjelasaš Ártkalaš ráđi ovdagoddedoaimma 2008 rádjai. Gaskaboddasaš čállingoddi galgá áshuvvot Romsii Ártkalaš ráđi várás davviriikkalaš ovdagoddeáigodahkii 2006-2012. Sámediggái lea hui deatalaš ahte eamiálbmotgelbbolašvuohta, das maiddá erenoamáš gelbbolašvuohta sámi diliid birra, lea nanus ja oidnosis čállingottis. Dát guorrasa maiddá St.diedáhussii 30(2004-2005) ja Stuorradiggediedáhusa evttohussii. Norgga ovdaolbmoadji Ártkalaš ráđis ferte geavahuvot gaskaoapmin oažžut eará riikkaid guorrasit riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaide.

Ártkalaš ovttasbargui gullá maiddá ártkalaš stáhtaid parlamentáralaš čoačkanemiid ovttasbargu. Juohke nuppi jagi lágiduvvo ártkalaš parlamentarihkarkonferánsa, mas maiddá Sámi Parlamentáralaš Ráđi áirasat oassálastet. 7. Ártkalaš parlamentarihkarkonferánsa lágiduvvui Gironis 2006 borgemánus. Sámi parlamentáralaš ráđdi ja Norgga, Ruota ja Suoma beale sámedikkít raporterejede konferánsii earret eará Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaevttohusa, ONa eamiálbmotjulggaštusevttohusa, Norgga eiseválddiid ja Norgga beale Sámedikki gaskasaš konsultašuvdnašiehtadusa, ja maiddá Finnmárkkulága. Konferánsa mearridii 50 čuoggásaš Conference statement, julggaštus mas eamiálbmotdimenšuvdna lea oidnosis. Sámi parlamentáralaš ráđdi oassálastá bistevaš oassálastin Ártkalaš parlamentáralaš lávdegottis, the Standing Committee of Parliamentarians of the Arctic Region (SCPAR), mii lea parlamentarihkkariid ovttasbargoorgána ártkalaš parlamentarihkarkonferánsaid gaskkas.

Barentsovttasbargu lágiduvvo Barentsráđis (ministtardásis), regiovdnaráđis ja regiovdnalávdegottis (13 regiovnna ja oktasaš eamiálbmotáirras), ja Eamiálbmogiid bargojoavkkus mii lea regiovdnaráđi ja Barentsráđi ráđdeaddi orgána. Barentsguovllu eamiálbmogiid regiovnnaš bargojoavkku lea Regiovdnaráđdi nammadan. Bargojoavkku Sámediggelahttu lea eamiálbmogiid bargojoavkku jodiheaddji ođđajagimánu 2006 rájes. Jodiheaddji oassálastá Barentsráđi čoačkkimiidda. Dollo maiddá čoačkkín oktii jahkái ámmátolbmolávdegotti (CSO) ja Bargojoavkku gaska.

Eamiálbmogiid bargojoavku lea ráhkadan Eamiálbmogiid doaibmaplána áigodahkii 2005-2008. Doaibmaplána doaibmajut leat vuosttažettiin njenecalaš, vepsalaš ja sámi guovlluid várás Barentsguovllu Ruošša bealde áŋgiruššansurggiin dearvvašvuohta, biras ja luonddudoallu, oahpahus ja

gelbbolašvuodaovddideapmi, árbevirolaš ealáhusat ja gávppašandoaimmat, kultuvra, vuodđo-struktuvra ja diehtujuohkin ja mediadoaimmat. Sámediggi šálloša go eai leat várrejuvnon sierra ekonomalaš resurssat doaibmabijuid čuovvoleapmái.

Barents Youth Conference 2006 lágiduvvui Romssas. Bajimus fáddán lei ”Youth in the High North and identity to the area”. Barents Regiovnnalaš Nuoraidráđđi, mas Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi lei eamiálbmogiid ovddasteaddjin 2006s, lea leamaš mielde plánemin konferánssa.

Ođđa regiovnnalaš Barents nuoraidprográmma doaibmá áigodahkii 2007-2010. Sámedikki nuoraid-politihkalaš lávdegoddi lea buktán evttohusaid ođđa prográmmii. Barents regiovndaráđđi dohkkehii prográmma skábmamánus 2006.

Sámediggi juolluda jahkásaččat doarjaga Barents eamiálbmotkantuvrra doaimmaheapmái Murmánskkas. Doarjja juolluduvvo Barentsčállingoddái, mas ovttas eamiálbmogiid bargojovkkuin lea ovddasvástádus kantuvrra doaimmaheamis. Sámediggi oaivvilda ahte kantuvra nanne eamiálbmogiid oassálastima Barentsregiuvdnii. Danne lea šállošahtti go Sámediggi Norggas okto ruhtada kantuvrra doaimma. Ferte áshuvvot šiehtadus davviriikkaid gaska ahte dat ovttas ruhtadit Barentsguovllu eamiálbmotbarggu .

Sámediggeráđđi lea dorjon jurdaga áshahit riikkaidgaskasaš Barentsčállingotti. Ráđđi lea čujuhan ahte eamiálbmotdimenšuvdna ferte leat čielgasit mearriduvvon dakkár čállingottis, ja ferte sihkkarastojuvvot viidáset proseassas.

EU

Sámedikki bargu eurohpapolitihkalaš gažaldagaiguin dahkko SPRA bokte, ja Sámedikki oktavuodda bokte Norgga guovddáš, regiovnnalaš eiseválddiiguin. Sámediggi lea mielde ”Guovddáš, regiovnnalaš ja báikkálaš eiseválddiid eurohpapolitihkalaš Forumis”. Sámediggi lea maid mielde hálddahaslaš gulahallanjoavkkus.

Sámediggi lea oassálastán EUa rádjeregiovnnalaš ovttasbargoprográmmii Interreg III A (2000-2006) guovtti prográmmas Interreg Sápmi ja Interreg Áarjelsamien dajve. Oassálastima ulbmil lea leamaš rádjeregiovnnaid ealáhusekonomalaš ja sosiála ovddideami eavttuid buorideapmi, ángiruššansurggiid bokte mat čatnasit sámi servodatovddideapmái, máhttui ja gelbbolašvuodáloktemii. Prográmma-áigodagas lea Sámediggi oassálastán 30 prošeavtta doarjumiin. Prošeavttat leat buvttihan mávssolaš oktavuodaid, fierpmádagaid ja gelbbolašvuoda. Ollu prošeavttat loahpalaš prográmmaáigodagas jotkojuvvojit 2007 lohppi.

ON

ONa eamiálbmotáššiid Bistevaš Forum

ONa eamiálbmotáššiid Bistevaš Forum doalai viđát sešuvnnas New Yorkas. Sámediggi oassálastii Norgga sáttagoddái, ja guovddáš beroštus lei daidda eamiálbmothástalusaide mat čatnasit ONa duhátjagiulbmilii ja Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaevttohussii. Sámedikki mielas lea ONa Bistevaš Forum bargu hui deatalaš, ja danne lea Sámediggi moadde jagi dorjon jodiheaddji ekonomalaččat.

Biologalaš šládđjivuoda konvenšuvdna

2006s lea Sámediggi oassálastán riikkaidgaskasaš bargui biologalaš šládđjivuoda konvenšuvnnain, sihke gávccát osolaščoahkkimis Curitibas, Brasiillas, ja bargujoavkočoahkkimis mii giedahalai artiikkala 8 (j) eamiálbmotáššiid. Sámediggi lei mielde Norgga sáttagottis dain čoahkkimiin. Sámedikki ja Norgga sáttagotti gaskasaš ovttasbargu lei buorre. Osolaškonferánssas ledje sápmelaččat maiddái ovddastuvvon Ruoŋa sáttagottis, ja Sámirádis. Sámi áirasat čuovvoledje erenoamážit eamiálbmotáššiid, ovdduid oazžun ja juogadeapmi genaresurssaid geavaheami oktavuodas, suodjalanguovlluid, vieris

sisabohtán šlájaid, biošládđiivuođa ja dálkkádatrievdamiid, ja mariidna- ja rittuid biošládđiivuođa. Sámediggi oassálasttii maiddái árijalaččat nissoniid ja biošládđiivuođa fierpmádahkii, ja bijai ovdan dálkkádatrievdamiid Árkttis.

ON-julggaštus eamiálbmotvuoigatvuođaid birra

Sámediggi lea ovddastuvvon Norgga sáttagottis Olmmošvuoigatvuođakomišuvnna bargjoavkku čoahkkimiin ON-julggaštusa eamiálbmotvuoigatvuođaid evttohusa oktavuodas. Julggaštusteaksta-evttohus dohkkeha eamiálbmogiid iešmearridanvuoigatvuođa ja eanavuoigatvuođaid.

Sámediggi oaidná ja diehtá ahte ollu stáhtat eai leat vel dohkkehan eamiálbmogiid vuoigatvuođaid. Amerihká Ovtastuvvan Stáhtat, Austráalia, Ođđa Selánda, Kanada ja Ruošša leat dovddahan vuostemiela julggaštustekstii. Kanada ja Ruošša jienasteigga goappašagat vuostá julggaštusresolušuvnna ONa olmmošvuoigatvuođarádis.

ONa Válđočoahkkima goalmátlávdegoddi mearridii juovlamánus 2006 mañidit eamiálbmot-julggaštusa meannudeami 2007 čakčii. Mearráduš dahkkojuvvui Namibia, Botswana ja Nigeria evttohusaid vuodul, gos eamiálbmotvuoigatvuođat leat garrasit deddojuvvon idustriálalaš ávkkástallami ovdun, erenoamážit minerálaberoštusaid ja turismaindustriija bealis. Válđočoahkkima mearráduš sáhtta vuolggahit ođđa šiehtadallamiid sisdoalu dáfus, muhto dán vuoru nu ahte eamiálbmogat eai beasa searvat prosessii. Mii ballat ahte boadusin sáhtta šaddat ahte eanet eamiálbmogat eai lohkojuvvo šat eamiálbmogin, ahte bajimus rievttálaš prinsihpat nu go iešmearridanvuoigatvuohta ja mielváikkuheapmi massojuvvo ja ahte eamiálbmogiid vuoigatvuođat resurssaide sin árbevirolaš guovlluin duoguštuvvojit sahte nášuvnnalaš lágaiguin.

Sámediggi bargá árijalaččat dan julggaštusteavsta bealuštemiin maid Olmmošvuoigatvuođaráđđi dohkkehi, ja ávžžuha ovttas eará eamiálbmotorganisašuvnnaiguin ja -ásahusaiguin oazžut doarjaga erenoamážit davviriikkain ja eará stáhtain mat buorebut árvvusatnet olmmošvuoigatvuođaid ja atnet daid eanet vuoiggalazžan, nu ahte mángga čuohte jahkásaš ja seavdjadis eamiálbmogiid vuđolaš vuoigatvuođaid deaddin ja biehttaleapmi oččoši positiivva loahpa. Sámediggi lea fuolas go Ovtastuvvon Našuvnnat mañná 20 jagi barggu máilmeviidosas julggaštusain eamiálbmotvuoigatvuođaid hárrái ii vel leat soahpan teavsta mii ilbmadiivččii máilmeviidosas unnimusstandárddaid eamiálbmot vuoigatvuođaide.

Sámediggi bivdá Norgga ain bargat árijalaččat dan ala ahte ON-julggaštus eamiálbmotvuoigatvuođaid birra fargga dohkkehuvvo.

Vuoigatvuođat

Sámedikki bajimus dási doaimmas lea sáhka vuoigatvuođain buot politihkkasurggiin. Sámiin leat vuoigatvuođat individan, sierra álbmogin, sierra kultuvran ja eamiálbmogin. Sámiin lea vuoigatvuohta eatnamiidda ja čáziide ja vuoigatvuohta daidda resurssaide mat leat vuodđun oktasaš ávnnaslaš kultuvrii. Vuoigatvuođat leat maid čadnon ollu eará surggiide nu go ovdamearkka dihtii gillii, kultuvrii, ohppui, dearvvašvuhtii ja kulturmuittuide. Riektuvuođđu bohtá ovdan riikkaidgaskasaš álbmot-rievttálaččat geatnegahtti konvenšuvnnain ja nášuvnnalaš rievttis. Sámiid álbmotválljen orgánan Norggas lea Sámedikki ulbmil oazžut sámiid vuoigatvuođa dohkkehuvvot vuodđun sámi kultuvrra, giela ja servodateallima áimmahuššamii ja nannemii. Sámediggi áigu vuoruhit barggu ahte sámi vuoigatvuođaproseassain mat leat jođus sihkkarastojuvvojit johtilit dakkár konklusuvnnat ja čovdosat mat dávistit historjjálaš sámi vuoigatvuođaide ja álbmotriektái. Loahpalaš konklusuvnnat ja mearrádušat eai galgga dahkkot ovdalga sámit leat guorrasan daidda.

Konsultašuvnnat

Eamiálbmogin lea sámiin vuoigatvuohta konsultašuvnnaide dain áššiin, main sáhtta leat njuolgga mearkašupmi sidjiide. Dát vuoigatvuohta boahká ovdan ILO-konvenšuvnnas nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain, guđát kapihttalis. Geassemánu 1. b. 2005 dohkkehii Sámediggi prosedyraid stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvnnaid várás (konsultašuvdnašiehtadus) ja stáhtaráđđi mearridii daid suoidnemánu 1. b. 2005. Konsultašuvdnašiehtadus lea deatalaš lávki čálmustuhttimis Sámedikki saji riikka stivrenvuogádagas. Konsultašuvdnageatnegasvuohta čálmustuhtta ahte stáhta eiseválddit duođaid galget oččodit ovttamielalašvuođa Sámedikkiin. Šiehtadus lea deatalaš reaidu mii lea mielde sihkkarastimin ahte mearrádusain lea lobálašvuohta sámi álbmogis dan álbmotválljen orgána bokte.

Sámediggi lea 2006 čađahan konsultašuvnnaid stáhtaeseválddiiguin ollu áššiin. Konsultašuvdnašiehtadus lea vuodđuduvvon Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskasaš searvevuodaperspektiivii. Jus Sámediggi duođaid galgá doaibmat dássásaš guoibmin konsultašuvnnain, de dat ferte oazžut eanet resurssaid. Sámedikki resurssat eai leat nannejuvvon konsultašuvdnašiehtadusa geažil, juoga mii ferte dáhpáhuvvat guhkit áiggi vuollái.

Sámedikki sajádat lea oppalaččat nannejuvvon dakko bokte ahte mánga departemeantta leat šaddan dihtomielaleabbun searvadahttit Sámedikki deatalaš proseassaide. Sámedikkis leat leamaš mánga buori konsultašuvdnaproseassa ja mánga departemeantta leat maŋŋá konsultašuvdnašiehtadusa dovddastan ahte ferte konsultašuvnnaid bokte Sámedikkiin juksat ovttamielalašvuođa. Dattetge dát ii leat ollásit čađahuvvon ja Sámediggi lea mannan jagi vásihan mángii ahte stáhta eiseválddit leat rihkkon sihke konsultašuvdnašiehtadusa ja konsultašuvdnageatnegasvuođa ILO bokte. Sámediggi mihttii maiddá ahte eai dollon konsultašuvnnat earret eará nášuvnnaš dearvvašvuođaplána ja Barentsábi hálddašaplána birra. Viidáseappot lea dáhpáhuvvan ahte ráđđehus ovttabeallásaččat lea rievadan juoidá mas lea leamaš ovttamielalašvuohta, ja mángii leat stáhta bealis gohčodan čielga diehtujuohkin-čoahkkimiid konsultašuvdnan.

Konsultašuvdnaprosedyraide ii gula bušeahtamearrideapmi. Ráđđehusas ja Sámedikkis lea dat oktasáš áddejupmi ahte bušeahtamearrideapmi Sámediggái galgá čielggaduvvot sierra proseassas. 2006 nammaduvvui departemeanttaid gaskasaš bargujoavku mánggáin sámediggelahtuiguin mii galgá árvoštallat Sámedikki formálalaš rolla ja buktit bušeahtaproseadyraevttohusa. Bargujoavku áigu buktit evttohusas njukčamánu 2007. Konsultašuvdnašiehtadus lea Sámedikki mielas lunddolaš vuodđun Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskasaš bušeahtaprosedyraid ráhkadealpmái.

Resursalágat/vuoigatvuođat

Sámediggi lea 2006 joatkán barggu oččodit ođđa lágaid mat sihkkarastet luondduresurssaid. Sámediggi oaivvilda ahte resursalágaid bajimus prinsihpat galget dávistit daid álbmotrievttálaš geatnegasvuođaide, mat Norggas leat sámiide eamiálbmogin. Sámedikki oaidnu lea ahte Norga ferte ollašuttit dáid geatnegasvuođaid dakko bokte ahte ovttastahttit njuolggadusaid mat sihkkarastet ahte sámit besset ávkkástallat resurssaiguin, njuolggadusaid mat sihkkaraset duohta oassálastima ja mielmearrideami resursahálddašeamis, ja áššemeannudannjuolggadusaid mat sihkkarastet ahte sámi doahttalusat fuolahuvvojit ja deattuhuvvojit lágaid mearridanproseassas. Dan lassin ferte resursahálddašeammi vuodđuduvvot lagašvuođa- ja sorjjasvuodáprinsihppii nu ahte dat sihkkarastá sámi ávnnaslaš kulturvuodđosa.

Go vuoigatvuođaid sáhtta oastit ja vuovdit gávpemárganis, de dat buktá váttisvuođaid sámi ealáhusaide ja servodateallimii. Dakkár vuoigatvuođat leat ovdamearka dihtii mielkeeriid vuovdin, bivdofatnasiid vuovdin oktan eriiguin ja geavahanvuoigatvuođaid vuovdin guohtuneatnamiin ovdamearka dihtii bieggomillopárkkaide. Sámediggi bivdá ahte vuhtiválddidettiin boahtteáiggi

servodatovddideami, čielggaduvvojit vejolašvuodát gáržžidit dán vuoigatvuodamárkana nu ahte sihkkarastá ekonomalaččat ja kultuvrralaččat dohkálaš ovddideami sámi servodagain.

Finnmárkkuláhka

Finnmárkkulága stuorra oasis bohte fápmui 2006. Historijjalaččat dát buvttii stuorra earu Finnmarkku eatnamiid ja resurssaid oamastanvuoigatvuodas ja hálddašeamis. Finnmarkkulága vuodđooaidnu lea ahte Finnmarkku eatnamiid ja resurssaid hálddašeapmi galgá erenoamážit sihkkarastit sámi kultuvrra, boazodoalu, meahcásteami, ealahusdoaimama ja servodateallima. Dát sámi vuoigatvuodaid vuodđooaidnu ja prinsihpalaš dohkkeheapmi lea Finnmarkkulága geađgejuolgin.

Ráđđehus lea nammadan lávdegotti mii galgá čielggadit sámiid ja earáid guolástanvuoigatvuodaid mearas Finnmarkku olggobealde. Čielggadus galgá leat gárvvis ovdal 2007 loahpa. Sámediggi lea hui duhtavaš dainna ahte sámi vuoigatvuodát merrii Finnmarkku olggobealde dál galget sihkkarastojuvvot boahhteáigái. Seammás lea deatalaš deattuhit ahte Sámediggi ii háliit hálddašeami mii lea vuodđuduvvon čearddalašvuhtii, muhto hálddašeami mii lea vuodđuduvvon guovlluide ja ássamii.

Ráđđehusa Finnmarkkukommišuvnna nammadeapmi lea maŋiduvvon 2007 gidđii. Sámediggi galgá searvat konsultašuvnnaide komišuvnna mandáhta ja čoahkádusa birra. Bargu Meahcceduopmostuoluin álggahuvvo go Finnmarkkukommišuvdna álggaha barggus. Sámediggi mearridii juovlamánus 2005 evttohit Deanu Finnmarkkukommišuvnna ja Meahcceduopmostuolu hálddahusbáikin.

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat Birasgáhttendepartemeanttain dan lávdegotti mandáhta ja čoahkádusa birra, mii galgá evttohit mo čuovvolit Finnmarkkulága 4. kapihttala Deanu- ja Njávđancázadagaid birra. Áššis ii leat ovttamielalašvuhta ja dat lea sáddejuvvon gulaskuddamii. Konsultašuvnnat jotkojuvvojit go gulaskuddanáigemearri loahppá.

Finnmarkkulága 4. paragrafa vuodul lea Sámediggi jagis 2006 mearridan gaskaboddasaš njuolggadusaid das mo galgá árvoštallat rievdaduvvon meahcegeavaheami váikkuhusaid sámi kultuvrii, boazodollui, meahcásteapmái, ealahusdoaimamii ja servodateallimii. Njuolggadusaid galget almmolaš eiseválddit ja Finnmarkkuopmodat geavahit go sii dahket mearrádusaid. Njuolggadusat gustojit dassážiigo loahpalaš njuolggadusat mearriduvvojit, dattetge ii fal guhkkelebbui go suoidnemánu 1. b. 2007 rádjai. Njuolggadusat leat sáddejuvvon gulaskuddamii, ja Sámediggeráđđi čadaha viiddes gulaskuddanproseassa. Earret eará leat lágiduvvon álbmotčoahkkimat loahpalaš njuolggadusaid hábmema oktavuodas.

Finnmarkkuopmodat

Sámediggi nammadii juovlamánus 2005 lahtuid Finnmarkkuopmodaga stivrii ja Finnmarkkuopmodaga bearráigeahččanlávdegoddái. Sámediggi evttohii seammás Porsáŋgu Finnmarkkuopmodaga váldohálddahusbáikin.

Sámediggi háliida buori gulahallama Finnmarkkuopmodagain ja jeavddalaš čoahkkimat dollojuvvojit Finnmarkkuopmodaga stivrrain.

Olju ja gássa

Oljo- ja gássadoaimmat davvin lei okta váldofáttáin Oljo- ja energijadepartemeantta ja Sámediggeráđi gaskasaš čoahkkimis borgemánus. Sámiid eamiálbmotvuoigatvuodát fertejit boahit ovdan go Barentsábi oljo- ja gássaresurssaiguin plánejuvvo ávkástallat, go doaimmat čadahuvvojit ja go riggodagat juogaduvvojit. Dán oktavuodas čujuha Sámediggi dasa ahte árbevirolaš riddoássa lea deataleamos ággan sorjjasmeahtunvuhtii ja mearraresursavuoigatvuodaide – dát gusto dieđusge

maiddáí sámiide sierra álbmogin. Álbmotrievtti vuodul lea sámiin eamiálbmogin maiddáí vuoigatvuodát oljui ja gássii iežaset árbevirolaš resursaguovlluin. Dás deattuhuvvo ahte Sámediggi ii čuočcut ahte dát vuoigatvuodát gullet dušše sámiide. Ráđđehus biehttala ahte livčče álbmotrievttálaš geatnegasvuodát sámiid ektui oljo- ja gássaresursavuoigatvuodáid oktavuodas. Dáid ruovttoluottadieđuid vuodul áigu Sámediggi álggahit proseassaid nu ahte dát gažaldagat árvvoštallojuvvojit sorjjasmeahttumit álbmotrievttálaččat. Sámediggi atná petroleumadoaimma lagaš mearraguovlluin davvin dakkár doaimman mii eadáhuvvo sámiid historjjálaš mearraguovlluin. Danne čuoččuha Sámediggi vuoigatvuodáid dán doaimmas. Sámediggi áigu bargat dan badjelii ahte ášahuvvošii sierra eamiálbmotfoanda mii ruhtaduvvo eamiálbmotguovvluid minearála- ja petroleumadoaimmain.

Boazodoallolága ođasmahttin

Sámediggái lea boazodoalloláhka leamaš okta deataleamos áššiin jagis 2006 ja dan čuovvoleapmi vuoruhuvvo hui bajás. Dan rájes go Boazodoallolávdegoddi jagis 2002 geigii evttohusas (NAČ 2001:35 Boazodoalloláhkálávdegoddi evttohus), lea Sámediggi mángga oktavuodas ávžžuhan Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta vuoruhit boazodoalloláhkabarggu. Sámedikki mielas lea hui buorre go Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta álggaha konsultašuvnnaid boazodoalu birra 2005 čavčča.

Sámediggi lea meannudan Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta boazodoalloláhkaevttohusa 2006 čakčamánu dievasčoahkkimis. Láhkaevttohusa vuodđun leat eanaš NAČ 2001:35, ja Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta, Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvvi ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvnna. Konsultašuvdnabeliid gaskkas lei árrat proseassas ovttamielalašvuohta das ahte dán ođasmahttimii ii galgga boazodoalu hálddašanmodealla gullat. Sámediggi eaktuda ahte álggahuvvo proseassa mii geahčada boazodoallohálddašeami organiserema boahteáiggi ja ahte odeldiggeproposišuvnna geatnegahttojuvvo dakkár čuovvoleapmi. Ulbmil ferte leat dakkár hálddašeapmi mii čielgasit guorrasa álbmotrievtti gáibádusaide earret eará ieš- ja mielmearrideami hárrái.

Láhkaevttohusa meannudettiin ii leat Sámediggi beassan geahčadit buot mearkkašumiid láhkaevttohusii. Go láhkaáddejupmi dávjá lea áibbas sorjvaš mearkkašumiin, de ii leat vejolaš Sámediggái oazžut dohkálaš oppalašgeahčastaga Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta láhkaevttohusa váikkuhusain. Sámediggi oaivvilda ahte go ii beasa geahčadit buot dokumeanttaid sisdoalu, de dat ii dávvis ILO-konvenšuvdnii ja konsultašuvdnašiehtadussii. Sámediggi lea nuppát gearddi bivdán oazžut sáddejuvvot láhkaevttohusa mearkkašumiid.

Mearrádusastis Sámediggi ballá ahte Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta láhkaevttohus hedjonahtta dan riektesuodjalusa mii boazodoalus lea riikkaidgaskasaš lágaid bokte, erenoamážit ILO-konvenšuvnna nr. 169 bokte. Danne lea áibbas čielga eaktu Sámedikki bealis ahte čuovvovaš hámuheapmi ferte váldojuvvo mielde § 1 vuosttaš lađđasii vai sihkkarastujuvvo ahte álbmotrievttálaš bealli ii hedjonahttojuvvo Finnmárkkulága sisdoalu ektui:

”Láhka gusto daid ráddjehusaiguin mat čuvvot ILO-konvenšuvnna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddaid birra iehčanas stáhtain. Láhka galgá adnojuvvo álbmotrievtti njuolggadusaid mielde álgoálbmogiid ja veahádagaid birra.”

Sámediggi vuordá ahte bajábealde eavttut čuovvoluvvojit, ja dat eará eavttut ja mearkkašumit Sámedikki mearrádusastis boazodoallolága ođasmahttima oktavuodas.

Ceavzilis birashálddašeapmi

Sámi servodagain leat hástalusat mat gáibidit dakkár máškidis ja sektoriidrastideaddji politihka ja hálddašeami, mii sihkkarastá min kultuvrra luondduvuđđosa. Dás ferte eamiálbmovuoigatvuodáid,

kultursuodjaleami ja luondduhálddašeami geahčedit oktan. Dát lea deatalaš danne go sámi kultuvrras lea lagaš oktavuoha lundui, ja biras- ja dálkkádatrivedamat čuhcet ovddimuččat eamiálbmogiidda. Danne riikkaidgaskasaš biraskonvenšuvnnaid ferte geahčedit oktan eamiálbmotvuoigatvuođaiguin. Riikkaidgaskasaš birasbargu lea maid áidna vuohki mo dustet daid hástalusaid maid dálkkádatrivedamat ja guhkesgaskkaid nuoskkideapmi mielddisbukta.

Areálasuodjaleapmi ja suodjalanplánat

Sámediggi lea jagis 2006 čađahan konsultašuvnnaid Birasgáhttendepartemeanttain suodjalan-njuolggadusaid birra sámi guovlluin. Buot áššit eai leat vel čielgas, gč. Sámedikki jagi 2005 suodjalannjuolggadusaid evttohusa, muhto konsultašuvdnabeliin lea áigumuš loahpahit ášši maŋŋá ođđajagi 2007. Bealit leat maid ovttamielalaččat das ahte ođđa suodjalanproseassat luonddulága vuodul sámi guovlluin eai galgga álggahuvvot ovdalگو konsultašuvnnaid njuolggadusat leat válbmejuvvon.

Sámediggi lea loahpageahčen 2006 álggahan konsultašuvnnaid ođđa plána- ja huksenlága birra Birasgáhttendepartemeanttain. Sámedikkis lea doaivva ahte ođđa lánka galgá sáhttit fuolahit sámi beroštusaid sakka buorebut. Dálá plána- ja huksenlánka ii leat doarvái ahte sihkarastit sámi beroštusaid jus gievrras huksejeaddjit gáibedit ahte eará deatalaš servodatberoštusaid ferte vuhtiiváldit.

Boazodoallolágas, nu mo dat lea dál ja nu mo departemeanta lea evttohan ođasmahttojuvnot, váilu boazodoalu várás duohta ja sektoriidrastideaddji areálasuodjalus. Dása gullá maiddái ahte ollu guovlluin eai leat sámi vuoigatvuođat identifiserejuvvon, mii maiddái ferte čielggaduvvot ovdalگو duohtadeamit sáhttet čađahuvvot. Finnmárkku hárrái leat kommišuvdna ja sierraduopmostuollu mat áigot identifiseret geavahan- ja oamastanvuoigatvuođaid. Guovlluid hárrái máttabealde Finnmárkku vuordá Sámediggi Sámi vuoigatvuođalávdegotti cealkámuša. Danne vuordá ge Sámediggi ahte eai čađahuvvo stuorra duohtadeamit dain sámi guovlluin, gos sámi vuoigatvuođat leat čielggaduvvomin.

Leat maid čađahuvvon konsultašuvnnaid Sievju ja Várnjárgga álbmotmehciid evttohusaid birra Finnmárkku fylkkas. Sámediggi deattuha ahte konsultašuvnnaid Birasgáhttendepartemeanttain leat veahkehan juksat ovttamielalašvuođa. Meannudeapmi lea leamaš viehka čorgat ja konstruktíiva ja beliin lea leamaš dáhttu gávdnat čovdosiid buot konsultašuvdnačoahkkimiin, ja eará gulahallamiin proseassas. Sámediggi lea sihke áššiid proseassa ja sisdoalu vuodul miehtan Sievju ja Várnjárgga álbmotmehciid suodjaleapmái. Sámediggi eaktuda dattetge ahte galget čađahuvvot ođđa proseassat jus, maŋŋá dálá geavahan- ja oamastanvuoigatvuođaid kárten gávnnavuvvo ahte leat earát go Finnmárkkuopmodat geat oamastit eanaš oasi dain eatnamiin, gosa suodjalanguovllut leat áshuvvon. Viidáseappot eaktuduvvo ahte Luondduhálddašandirektoráhta konsultašuvnnaid Sámedikkiin mearrida gi dat galgá leat suodjalanguovlluid hálddašaneiseváldi, ja ahte sámi beroštusat sihkarastojuvvojit dan hálddašanortnegis mii áshuvvo. Sámediggi deattuha viidáseappot ahte dat čovdosat, maid konsultašuvdnabealit gávnnavhit maŋit áiggis, oktiordnejuvvojit ja čađahuvvojit Sievju ja Várnjárgga álbmotmehciid viidáset hálddašanmodealla- ja hálddašanplánabarggus.

Sámediggi ja Suodjalusdepartemeanta leat jagis 2006 čađahan konsultašuvnnaid Meavkki ja Arvenjárgga báhčínšiljuid ovttastahttima oktavuodas Romssa fylkkas. Oktanaga konsultašuvnnaiguin lea oččoduvvon eaktodáhtolaš šiehtadus Meavkki boazoorohaga Oskal Siidda bokte, Forsvarsbygg ja Hærens styrker gaskkas áshahit molssaeaktosaš feaskára mii ovttastahtta Meavkki ja Arvenjárgga báhčín- ja hárjehallanšiljuid. Dáid beliid gaskasaš šiehtadus dahkkojuvvui 2006 čavčča.

Konsultašuvnnaid leat buvttiha ovttamielalašvuođa Sámedikki ja Suodjalusdepartemeantta gaskkas das ahte jus suodjalusa dárbu guvlui nohká, de galgá guovlu fas váldojuvnot sámi geavaheapmái. Nappo eaktuda ge dát ahte suodjalus ii sáhte hálddašit guovllu dakkár vugiin mii dagaha geavatlaččat dahje formálalaččat váttisin dahje veadjemeahttumiin čađahit dakkár ruovttoluottafeivrrideami.

Sámediggi diehtá ahte dál leat mánga bieggafápmohuksenplána sámi guovlluin, ja ahte sihke earkil hukšenáššit ja buot dieđihuvvon duohtademiid lohku oktiibuot mielddisetbuktet issoras stuorra areáladuohtademiid main leat stuorra váikkuhusat sámi ealáhusaide ja kultuvrii. Sámediggi lea fuolastuvvan dán ovdáneami geažil ja ballá ahte sámi beroštusat buohkanassii eai fuolahuvvo doarvái bures jus buot plánejuvvon huksemat čađahuvvojit. Dát guoská sihke sámi ealáhusaide ja sámi kulturmuittuide ja kulturbirrasiid. Daid váikkuhusaid maid buot bieggafápmohuksema guovllus mielddisetbuktet, ferte ollislaččat čielggadit beroškeahhtá das galle huksejeaddji dat leat seamma guovllus. Regiovnnalaš bieggafápmoplánaid ráhkadeapmi sáhtášii maiddá leat mielde stivremin huksemiid buori ja einnosteaddji vugiin. Sámediggi vuordá konsulterejuvvot ovdalguo stuorra hukšenplánat čađahuvvojit. Sámediggi lea jagis 2006 váldá ovdan bieggafápmohuksemaid čoahkkimiin sihke Oljo- ja energiijadepartemeantta stáhtarádiin ja Birasgáhttendepartemeantta stáhtarádiin.

Sámediggi dovddaha maiddá ahte lea fuolastuvvan daid šiehtadusaid dáfus maid energiijafitnodagat/doaimmaeaggádat dahket guoskevaš boazodoallojoavkkuiguin. Duogáš manne boazodoallu dahká dákkár šiehtadusaid lea ahte sis dávjá eai leat eará vejolašvuodát. Jus ášši mearriduvvo árvoštallama vuodul, de sáhtta boazodoallu massit eanet go jus eai dagašii dakkár šiehtadusa, ovdamearkka dihtii jus áitet bággolonistemiin. Sáhtta jearrat sáhtta go boazodoallu šiehtadit eret dakkár guohtuneatnamiid, maid sii hálldašit oktasaš sámi rievtti vuodul. Dása gullá maiddá boahhtevaš buolvaid vuoigatvuohta doaimmahit boazodoalu ja dat vieruiduvvan vuoigatvuohta, mii maiddá eará orohagain/siidaosiin lea. Dilálašvuodát fertejit láchčojuvvot nu ahte boazodoallu ain sáhtta šiehtadallat vejolaš doaimmabijuid eavttuid. Seammás ferte láchit dilálašvuodaid nu ahte sámiid álbmotválljenorgána galgá konsulterejuvvot dakkár proseassain.

Boraspiret

Maŋŋá go Stuorradiggi meannudii boraspirepolitihka 2004s, de leat boraspirelávdegottit ovtta eará hálldašemiin čađahišgohtán ođđa boraspirepolitihka. Dál lea menddo árrat oaidnit movt dat mearriduvvon nállemihtidanlogut geavahas doibmet guđege regiovnnas. Stuorradikki mihttomearit, earret eará unnit vuostálašvuodaid, buoret einnostahttivuodá, buoret elliidčálggu, vahágiid dagaheaddji elliid váldima jna. hárrái, leat iešalddis buorit vuolggasajit boahteáiggi hálldašeapmái. Dattetge čájejit dat gieskat loahpahuuvon mihtideamit čielgasit ahte massimat ja vahágit eai unno. Dat leat seamma ollu go ovdal, dahje stuorábut.

Guovllulaš hálldašeamis váilot ollu dárbbášlaš gaskaoamit maid dárbbášit doaimmaideaset čoavdimis. Boazodoalus leat stuorra erohusat elliid logus maid ovddas lea ohcon buhtadus maid boraspiret leat goddán ja elliid logus maid ovddas duodai mákso buhtadus. Dát boahá earret eará das go fylkkamánni buhtadusmihtideamis deattuha duodášuvvon vahágiid, ja dávjá lea váttis duodášit ahte boraspiret leat goddán elliid. Dat guoská erenoamážit boazodollui, go eallit leat olgun birra jagi. Finmárkkus lei duodášuvvon boazovahát 0,9% dieđihuvvon vahágiin, ja dušše 13% dieđihuvvon boazovahágiin buhtaduvvui. Davvi-Trøndelágas lei duodášuvvon boazovahát 3,1% ohcon vahágiin, ja 62% dieđihuvvon boazovahágis buhtaduvvui. Hástalussan lea buoridit duodáštanvuodá ja gávdnat ortnegiid maid lea vejolaš geavahit almmá diekkáraš erohusaid bohccideami haga.

Sámediggi oaihvilda ahte fertejit addot dárbbášlaš resurssat, ja guovllulaš bivdoserviide láchčojuvvot dilli nu ahte dat šaddet hálldašemi gaskaoapmin bivdolobiid čađaheames. Eanaš bivdolobiin dál ii leat leamaš ávki. Okta ovdamearka dasa lea dat go áiggis skábmamánu 20. b. 2006 rájes guovvamánu 15. b. 2007 rádjai leat oppa áiggi leamaš 2-3 lobálaš gumpibivdolobi Guovdageainnus, Kárašjogas ja Porsáŋggus Finmárkkus, muhto liikká eai leat nagodan goddit ovttagumppe. Berre maid álggahuuvvot geahččalandoaibma dainna lágiin ahte hálldašanovddasvástádus earret eará getkkiin ja albasiin biddjo orohagaide dahje siiddaide, ja báikkálaš sávza- ja gáicadoalliid serviide. Sámediggi konstateret ahte olles hálldašeapmi lea vuodduvvon čivgamiid duodášeapmái. Jos ii leat vejolaš oážžut vuogádaga ollislašžan, mii nagoda háhkat dárkilis ollesgova boraspirenáliin, de gahččá čoahkkái olles hálldašeapmi, ja mearrádušat dahkkojit boasttu vuodá alde. Sámediggi gáibida ahte

Stáhta Luonddubearráigeahčus ja Nášuvnnalaš bearráigeahččaprográmmain ferttejit leat buot dárbbaslaš resurssat čađahit dan barggu boahhteáiggis.

Sámediggi ferte oažžut duohta váikkuhanfámu bajimuš dási boraspirepolitihkkii sámi guovlluin. Nugo ortnet lea dál, de dat ii dávis stáhta geatnegasvuodaide ráđđádallat eamiálbmogiguin áššiin mat gusket sidjiide, geahča ILO-konvenšuvnna 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain, iige dat dávis konsultašuvdnašiehtadussii.

Kulturmuitosuodjaleapmi

Sámi kulturmuittut leat sámi historjja ja ovdahistorjja deatalaš duođastusávdnasat. Kulturmuittut duođastit movt olbmot leat bargan eatnadaga ja luonddu ektui ja movt daid leat geavahan áiggiid čađa, ja maid sihke eatnadat ja luondu leat mearkkašan ekonomalaš, sosiálalaš ja oskkoldat beliide. Dáinna lágiin leat kulturmuittut mielde maiddái sámi dálááigeoktavuođas nu ahte dat lassin dasa go addet hisjorjjálaš máhtolašvuoda maiddái váikkuhit kultuvrralaš gullevašvuoda ja dihtomielašvuoda vásiheami dan ektui movt galgá geavahit luonddu ja movt doppe johtit dán áigge.

Kulturmuittuid ja kulturmuitošlájaid sáhtta mángga láhkái meroštallat leat go dat sámi. Daid sáhtta gohčodit sámi kulturmuittun dalle go ealli dahje čállojuvnon sámi árbevierru čatnasa daidda ja go báikkálaš sámi máhtolašvuoha čatnasa daidda sámi kulturoktavuodas. Sámi kulturmuittuid lea maid vejolaš identifiseret jos dutkanbohtosa vuodul lea vejolaš čájehit ahte dat duođastit sámi historjja ja ovdahistorjja. Kulturmuitošlájaid sáhtta maid meroštallat ahte dain lea oktavuoha sámi ovdahistorjja; jos dat leat proseassaid fysálaš manifestašuvnnat mat láidejit historjálaččat dovddus sámi kulturdovdomearkkaid ásahepmái. Dás lea maid dat dovddastus ahte kulturmuitošlájat ovddit ovdahistorjjas sáhttet áddejuvvot eaktun sihke sámi ja ii-sámi kultuvrii. Doppe gos dat leat oassin sámi kultur-eatnadagas, lea dattetge lunddolaš meannudit daid dego dat gulašedje sámi kulturárba.

Sámediggái lea fápmuduvvon váldi kulturmuittolága mielde hálldašit sámi kulturmuittuid. Sámedikkis lea ovddasvástáduš stuorra geográfalaš guovllus masa gullet guhitta fylkkagieldda ja oasit guovlluin Oppland ja Møre og Romsdal.

Dat váldi mii Sámediggái lea fápmuduvvon kulturmuittolága mielde, lea gaskaboddosaš ja maid Birasgáhttendepartemeanta lea 2004s guhkedan doaisttáži. Oažžun dihte sadjái bissovaš hálldašanortnega, ášahuvui 2005s bargojoavku mii galgá čielggadit boahhteáiggi organiserema ja váldejuohkima sámi kulturmuittoláiddeami siskkobalbe. Joavkkus leat mielde Sámediggi, Birasgáhttendepartemeanta (BD), Bargo- ja searvadahttendepartemeanta (BSD) ja Riikaantikvára. Sámediggi háliida dakkár hálldašanmálla man bokte hui guhkás sáhtta lojála čuovvolit riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid, gozihit prinsihpa Sámedikki iešheanalisvuoda ja integritehta hárrái, sihkkarastit mekanismaid ollislaš ja čeahkes kulturmuittopolitihka goziheami vástte (mihttomeriid ja bušeahaid bokte), sihkkarastit mekanismaid movt dahkat mearrádušaid go lea sierramielašvuoha ja/dahje eahpečielggasvuoha ovddasvástádušsuorggi oktavuodas ja vai ovttaskas olbmuid riektesihkarvuoha gozihuvvošii. Vuordit ahte bargojoavkku raporta gárvvistuvvo oanehis áiggi.

Sámediggi lea 2006s ain joatkán bargguin čuovvolit Sturradiggedieđáhusa nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*. Dieđáhusas meannuduvvojit earret eará fáttat nugo báktedáidda, sámi huksensuodjalus ja árvobuvttadanprográmma kulturmuittosuorggi vástte. Vel ge eai leat juogaduvvon dat ruđat sámi huksensuodjalussii mat leat lohpiduvvon dieđáhusas, muhto Riikaantikvára vehkiin lea Sámedikkis liikká leamaš vejolašvuoha álggahit huksensuodjalusprošeavtta Deanu gielddas. Guovddáš eiseválddit leat garrasit bargan árvobuvttadeami láhčimin kulturmuittosuorggis. Sámi prošeavttat eai dattetge leat ožžon pilohttaprošeavttaid juolludusa dán suorggis. Sámedikkis lea leamaš ságastallan Riikaantikváran stuorradiggedieđáhusa čuovvoleami hárrái ja áigu joatkit bargat guovddáš eiseválddiid ektui oažžun dihte johtui daid doaibmabijuid mat dieđáhusas leat posiitivvalaččat sámi kulturmuittosuodjalussii.

Cuoŋománu 1. b. 2005 mannosáš ođđa láhkaásahus váikkuhančielggadusa hárrái lea bidjan muhtun čanastusaid areálaplánemii. Dás gáibiduvvo earret eará ahte guovllulaš kulturmuithálddašeapmi bargá eanet aktiivvalaččat gielddaid ektui gielddaplánaid areáloasi reviderema oktavuodas. 2006s lea Sámediggi meannudan guokte gielddaplána, Evenášši ja Hemnes, láhkaásahusa ektui, mas viiddis guovlluin leat čilgejuvvon sámi kulturmuittut. Mihttomearrin go bidjat stuorát resurssaid plánaproseassa dán muttus, lea ahte šattašii eanet ollislaš hálddašanbargu ja áiggi mielde šattašedje unnánot eanjkiláššit meannudeapmái.

Sámediggi lea 2006s buktán árvalusaid sihke Romssa musea guhkesáigeplánii mii guoská báktedáidaga seailuheapmái ja sihkkarastimii 2006s ja jagiin ovddosguvlui, ja dasto Norlándda Báktedáiddaplánii. Váldokonklusuvdna lea ahte Sámediggi vuosttaš vuorus sávvá lagat formaliserejuvvon ovttasbarggu sihke Romssa museain ja Norlándda fylkkagielddain báktedáidaga láchima, seailuheami ja gaskkusteami hárrái. Dasto lea Sámediggi hábmen seailuhanprošeavtta báktesárgumiidda Aldonis Unjárgga gielddas. Lea hui sakka vejolaš ahte dat leat ođđaset áiggi sárgumat maid sáhtta čatnat gálduide mat mitalit oaffaruššama birra dán várrečohkas. Sáhtta maid leat áigejuovdil čađahit eará seailuhan-doaimbajuid, ja dasto dárkut fealtta ovdáneami. Prošeakta geahččaluvo čađahuvvot 2007s.

Sámediggi lea evttohan Ceavccageadggi/Mortensnes máilbmeárbeguovlun. Dát evttohus lea beassan listui mas leat dat prošeavttat mat galget čielggaduvvot viidáseappot.

2006s lea álggahuvvon GIS-verktøy (geografalaš diehtujuohkinvuogádaga) geavaheapmi áššemeannudeami ja gieddebarggu oktavuodas. Dáinna bargguin jotkojuvvo ain 2007s. Sámedikki bargit kulturmuithosuođjaleamis leat 2006s čađahan GIS-kuršša mii addá 10 oahppočuogga, Finnmárkku fylkagieldda ovttasbargošiehtadusa ektui.

Kultuvra

Kultuvra lea árvvut, norpmat, kodat ja symbolat maid olbmot váldet atnui ja gaskkustit viidáseappot buolvvas bulvii. Danne bidjá sámi kultuvra vuodu eanaš bargguide maiguin Sámediggi bargá. Kultuvra buktojuvvo čielgaseamosit albmosii iešguđet dáiddahámiid bokte nugo girjjálašvuoda, lávdedáidaga, govvadáidaga/duoji ja musihka bokte. Kultuvra lea maid dat arenat ja deaivvadanbáikkit gos dáidda gaskkustuvvo, nugo kulturviesut ja festiválat. Kultuvra siskkilda dasa lassin viidáset ádejumis valáš-tallama, museaid, mediaid ja girku.

Sámi kultuvrra johtui bidjan ja ovddideapmi viidáset lea nášuvnnalaš ovddasvástáduš. Norgga stáhta lea iešguđet lágaid, láhkaásahusaid ja konvenšuvnnaid bokte geatnegahttojuvvon váldit ovddasvástáduša sámi gielas, kultuvrras, historjás ja servodateallimis. Dán ovddasvástáduša ferte Norgga stáhta hálddašit gulahallama bokte Sámedikkiin, ja Sámedikki čanastusat dat fertejit biddjojuvvo vuodđun barggus.

Sámediggi addá doarjaga Sámi kulturfoanddas hálddahusmearrádusaiguin ja Doarjjastivrra mearrádusaiguin. Maŋimus jagiid leat registreren hui ollu doarjjaohcamiid Sámi kulturfoanddas, ja doarjjaohcamiid earenoamážit girjjálašvuhtii ja musihkkii. Stáhta ekonomalaš juolludusaid sámi kultuvrii ja otnáš sámi servodaga duohta dárbbuid gaskavuohta lea hui skužil.

Kulturovdanbuktimat

Okta doaimbajuiin mángga ovttasbargošiehtadusas Sámedikki ja guoskevaš fylkkagielddaid gaskka lea láchit sámi musihkkagaskkusteami. Finnmárkku lea Norgga kulturráđđi lea juolludan 1,5 miljon ruvno prošehtii Musikk i Finnmark, ja Sámediggi ja fylkkagielda addet guovllulaš oasi. Sámediggeráđi ja guoskevaš sámi dáiddárganisašuvnnaid ovddasteaddjiid gaskka leat dollojuvvon čoaččimáhtat geahčadan dihte movt sámi dáiddárganisašuvnnat buoremus lági mielde sáhttet searvat bargui

prošeavttain. Sámediggi háliida nannet sámi musihka gaskkusteami vel eanet ja áigu bargat dan badjelii ahte ásahuvvošii etnomusihkkaguovddáš.

Sámediggi lea registreren ahte sámi filbmadoaimmat leat lassánan oalle ollu maŋimuš jagiid, man oktavuodas carenoamážit nuorra sámi filbmadahkkit leat beaggigoahtán sihke nášuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš dásis. Lagašvuohta birrasii ja sámi giela, kultuvrra ja servodaga dovdan váikkuha positiivvalaččat filmaprošeavttaid sisdollui ja hápmái. Sámediggi registrere ahte sámi filmmaid lassánan aktivitehta ii leat čuovvoluvvon dohkálaččat rámmaeavttuid láchčimiin sámi filmmaid buvttadeami várás. Sámedikkis lea beroštupmi buoridit dán dili, ja dien oktavuodas áigu Sámediggi geahčadit livččii go vejolašvuohta áсахit sierra davviriikkalaš sámi filbmaguovddáša.

Ollu jagiid lea leamaš nu ahte rámmaeavttut sámi čáppagirjjálašvuođa almmuheapmái eai leat leamaš nu dohkálaččat. Sámediggi lea duhtavaš go 2006s lea leamaš vejolaš loktet juolludusaid mealgat čáppagirjjálašvuođa buvttadeapmái ja lasihit doaimbadoarjaga sámi girjelágádusaide. Liikká lea dárbu ain vuoruhit veahkkeváriid dán suorgái ovdal go sáhtá dadjat ahte dat leat dohkálaččat.

Sámi teáhterat leat deatalaččat sámi dáiddá- ja kulturovdanbuktimiid vásiheapmái ja sáme giela geavaheapmái. Sámedikkis lea leamaš mihttomearrin sihkkarastit ahte sámi teáhterdoaimmas lea dohkálaš ekonomalaš vuođđu doaimma várás, maiddái ahte Beaivváš Sámi Teáhterii sihkkarastojuvvo dohkálaš ekonomalaš vuođđu doibmii sámi nášuvnnalašteáhterin. Danne lea Sámediggi 2006s vuoruhan lasihit doaimbadoarjaga teáhterii. Sámediggi lea maid čoaččkimis Girko- ja kulturdeparemeanttain váldán ovdan ášši ahte huksejuvvošii ođđa teáhterviessu Beaivváš Sámi Teáhterii.

Åarjelhsaemien Teatere/Lullisámi teáhter lea deatalaš lullisámi kultuvrra, giela, identitehta ja iešdovddu nanosmahttimii. Teáhter lea 2006 rájes ožžon fásta doaimbadoarjaga Sámedikki bušeahas. Geahččalit maid sihkkarastit teáhtera doibmii eanet doarjaga ovtasbargošiehtadusa bokte mii Sámedikkis lea lullisámi guovllu fylkkagiellaiguin.

Teáhteroktavuodas lea Sámediggi deattuhan addit doarjaga mánáid ja nuoraid amatearsteáhterdoibmii Sámi kulturfoandda bokte.

Dáiddáršiehtadus

Dáiddáršiehtadusa ektui leat Sámediggi ja Sámi dáiddárráđđi dahkan šiehtadua jahkái 2007. Čuovvovaš vihtta sámi dáiddársearvvi leat lahttun Sámi Dáiddárrádis (SDR); Sámi Girječálliid Searvi (SGS), Sámi Dáiddačehpiid Searvi (SDS), Juoigiid Searvi (JS), Sámi Teáhtersearvi (STS), Foreningen Samiske Komponister (FSK).

Sámi dáiddárráđđi juohká ekonomalaš rámma ovttaskas organisašuvdnii ja SDRii. Sámi dáiddárráđđi dat 2007s ollásit administrere dáiddárstipeandda. Sámediggeráđđi dohkkeha njuolggadusaid dáiddafoandda ruđaid geavaheapmái dan maŋŋá go bealit leat ráđđádallan gaskaneaset.

Sámediggi lea miessemánus dán jagi šiehtadallan šiehtadusa mii gusto jagi 2007 ja rámma dan ulbmili lea 4 350 000 ruvnno. Dása lea lasihuvvon 350 000 ruvnno šiehtadusa ektui 2006s. Sámediggi áigu dáinna buoridit sámi dáiddáriid bargoeavttuid, ja dieinna lágiin ovdánahttit sámi dáidaga.

Kultuvrralaš arenat ja deaivvadanbáikkít

Kulturviesut

Sámi kulturviesut leat sámi servodaga deatalaš ovddidanarenat. Dat doibmet sámi kultur barggu arenan, ja dat leat deaivvadanbáikkít main lea stuorra mearkkašupmi sámi giela ja kultuvrra suodjaleapmái ja nannemii.

Sámediggi juolluda doaibmadoarjaga sámi kulturviesuide bušehtas bokte. Eanet sámi kulturviesuin lea dattetge dárbu maiddái hukset go galget sáhttit gozihit doaimmaset. Sámediggi lea duhtavaš go Nuortasámi musea ruhtadeapmi dál lea sihkkarastojuvvon, ja go leat ožžon signálaid ahte Ája sámi guovddáš, Saemien Sijte ja Sámi dáiddamusea leat vuoruhuvvon maiddái Ráđđehusa ja Stuorradikki beales.

Sámediggi deattuha ahte sámi servodagas lea dárbu eanet kulturviesuide. Várdobáiki sámi guovddáš Evenáššis/Skániin lea bures bohtán johtui ođđavistti plánemiin. Dán prošeavtta háliida Sámediggi čuovvolit ovddosguvlu.

Festiválat

Sámi festiválain lea deatalaš rolla sámi identitehta, giela ja kultuvrra suodjaleames ja ovddideames. Dat leat deaivvadanbáikkít gos sohka buolvvat deaivvadit rastá riikkarájáid, ja dat leat sámi musihka, dáidaga, kultuvrra ja filmmaid gaskkustanarenat.

Sámediggi addá bissovaš vuoddoarjaga mángga sámi festiválii. Daid gaskkas lea Sámi Musihka-festivála Guovdageainnus, mii lea šaddan daid deataleamos kulturásahusaid gaskii. Sámediggi lea ovttrasáid Romssa ja Norlánda fylkkagielddaguin veahkehan ahte Márkomeannu dál lea ožžon lávdehuksehusa.

Sámediggeráđđi lea árvalan Kultur- ja Girkodepartementii ahte Riddu Riđđu festivála Gáivuonas šattašii guovddášasahussan. Dát lea Sámedikki 2005 jahkedieđáhusa čuovvoleapmi. Stáhtus guovddášfestiválan mearkkašivččii dan ahte festivála oažžugoadášii fásta doaibmadoarjaga stáhtabušehtas. Festivála ii ožžon stáhtusa guovddášfestiválan 2007 stáhtabušehtas. Sámediggi šállosa dán ja vuordá ahte dat bohtá stáhtabušehttii 2008s.

Mediat

Mediaid rolla servodagas lea buktit dieđuid ja čuočaldahttit oktasaš ipmárdusa. Lassin dasa lea mediaid rolla ovddidit ja oidnosii buktit sáme giela sihke njálmmálaččat ja čálalaččat, ja dainn lágiin doaibmat giellamállen.

Dárbu lea oažžut beaivválaš ođđasiid sáme giellii maiddái áviisahámis vai sihkkarastojuvvo govdadet ođasgaskkusteapmi ja buoret vuoddu sámi ja sáme gielat servodatdigášallamii. Dasto oaidná Sámediggi ahte lea stuorra dárbu ovddidit ja ásaht sierra fálladagaid julev- ja máttasáme giellii, ja oažžut buori ja dohkálaš tv-fálladaga sámi mánáide ja nuoraide.

Riikkaviidosaš dárogielalaš mediat leat konsešuvdnaeavttuideaset geažil geatnegasat addit fálladaga sámi veahkadahkii, sihke sáme gielalaš prográmmaid ja dahje prográmmaid main lea sámi sisdoallu. Sámediggi lea 2006s registreren ahte mánga konsešuvdnaeavttu leat rihkkuojuvvon, ja oaihvilda ahte dákkár rihkkosiid berre moaitit garrasit.

Valáštallan

Sámi valáštallamis lea nana identitehtahábmejeaddji beaktu ja das lea deatalaš atnit fuola ja ovddidit viidáseappot. Ferte vuoruhit barggu ahte oažžut sadjái rámmaeavttuid vai sámi valáštallan-jodiheaddjiin ja valáštalliin lea vejolaš bargat valáštallamiin sihke amatora- ja njunušvaláštallandásis. Dán geažil dárbbasuvvojit mealgat eanet speallanruđat sámi valáštallamii.

Sámiid Valáštallanlihttu/Samenes idrettsforbund (SVL) ja Sámi Spábbačiekčanlihttu/Samisk fotballforbund (SSL) organiserejit valáštallandoaimmaid sámi álbmoga váste dain guovlluin gos sámit ášset, rájárastá perspektiivvain. Go dat searvvit organiserejit sámi meašttirgilvvuid ja sámi riikka-joavkkuid, de leat dat mielde nannemin ja ovddideamen gullevašvuoda mii lea sámiid gaska riikkarájaid rastá. Dát lea Sámedikki oainnu mielde hui mávssolaš sámi álbmogii, ja lea deatalaš láchit diliid nu ahte dán doaimma sáhtá bisuhit ja ovddidit. Deatalaš lea oažžut sámi valáštallamii einnotahti davviriikkalaš ruhtadeami.

Sápmi searvvai valáštalliiguin ja kulturbargiiguin Arctic Winter Games (AWG) nammasaš doaluide mat lágiduvvojedje Alaskas njukčamánuš dán jagi. AWG lea valáštallandoalut ja kulturdoalut árktalaš guovlluid nuoraid váste ja dat lágiduvvojit juohke nuppi jagi. Sámediggi ruhtadii mealgat Sámi searvama AWGs. Sámi oasseváldit, sihke valáštallit ja kulturbargit ovddastedje sámi álbmoga dakkár vugiin maid Sámediggi atná árvvus. Sámedikki mihtomearrin lea láchit diliid nu ahte sámi nuorat maiddá boahhteáigis ožžot vejolašvuoda leat mielde dain árktalaš dálvevaláštallamiin. Valáštallandoaimmat leat buorin ovdamearkan ovttasbargui ii dušše sámiid gaska, muhto maiddá eará eamiálbmogiid gaska, ja dat lea geavatlaš davveguovlopolitihkka.

Sápmi searvvai ja vuittii 2006 VIVA World Cupa, mii lágiduvvui Occitanias Frankriikkas. Dát leat máilmmemeašttirgilvvut spábbačiekčamis daid guovlluid ja našuvnnaid váste mat eai leat ožžon lahttovuoda FIFAs. Searvan ruhtaduvvui earret eará Bargo- ja searvadahttindepartemeantta, Sámedikki ja soames fylkkagieldda doarjagiin. Sámedikki mielas dát lea positiivvalaš doaimbaidju, vaikko meašttirgilvvuide serve ge unnán.

Sámediggi doarju Romssa ohcama lágidit dálve-OG 2018s. Sámediggi oaihvilda ahte dálve-OG davvin sáhtá markkašit ollu sámi servodat- ja identitehtahuksemii. Jos Romsa čujuhuvvo ohcangávpogin, de áigu Sámediggi searvat riikkaidgaskasaš kampánjai vai Romsa vuoittášii gilvvo beassat lágidit dálve-OG 2018s. Sámediggái lea mearrideaddji deatalaš ahte OG-prošeakta goziha sámi beroštumiid. Sámediggi oaihvilda ahte dán sáhtá gozihit dainna lágiin go ohccisearvvi hálddahas ja iešguđet mearrádušjoavkkuin lea áššáiguoski sámi gelbbolašvuoha, ja ahte dasa vuoruhuvvojit siskkáldas resurssat proševtta buot muttuin.

Girku

Girkoeallimis lea ja lea leamaš guovddáš sadji ollu sámiid gaskkas. Dasa lassin go girku lea oskus-servodat, de leat dat maiddá kultuvrralaš ja oskkotdataš árbevieruid deatalaš guoddi, mii lea čohkken olbmuid iešguđet eallinmuttuin. Stuorra oassi sámi álbmogis gullá Norgga girkui, ja gažaldagat nugo stáhtagirkoortnega boahhteáigi ja eará guovddáš girkoáššit leat danne deatalaččat sámi servodahkii. Dalle go Sámediggi meannudii NOU 2006:2 Staten og Den norske kirke, de doarjjui stuorra eanetlohku Sámedikkis dan ahte stáhtagirkoortnet galgá bisuhuvvot.

Beroškeahhtá das makkár oktavuohthápmi stáhta ja girku gaska galgá leat boahhteáigis, de lea Sámedikkis beroštupmi fuolahit ahte sámi dimenšuvdna gozihuvvo. Sámi dimenšuvnna goziheapmái fertejit ovddiduvvot earret eará girkolaš ávdnasat, ovdamearka dihte sálbmágirjijt ja biibbalat, buot golmma sámegillii Norggas, ja fertet oažžut eanet sámegielat báhpaid ja earáid geat barget girkolaš áššiguin.

Museat

Sámediggi lea dan rájes go válddii badjelassas sámi museaid hálldašanoovddasvástádusa ja go museaođastus álggahuvvui, álggahan sámi museaid gaskkas stuorát nannenproseassa. 2006s lea dát bargu čájehan bohtosiid, earret eará go leat ásahuvvon vuodđudusat Saemien Sijte lullisámi guovllus ja Davveoarjesámi museasiida davvesámi guovllus. Davveoarjesámi museasiida lea maiddá ožžon ovddasvástádusa nášuvnnalaš sámi museafierpmádaga fierpmádatoktiordnejeaddjin. Ođđasis organiserema geažil lea Sámediggi nannen doaibmadoarjaga dien govtti museasiidii.

Romssa ja Davvi-Norlándda sámi museadoaimma oassečielggadus lea maid museaođastusa oassi. Čielggadus galgá maid guorahallat beliid čielggadusguovllus ja evttohit strategiijaid museadoaimma huksemii ja fierpmádatásaheapmái. Sámediggi lea bargan dainna 2006s lávga ovttasbargguin fágalaš referánsajoavkkuin maid Sámediggi, Romssa fylkkasuohkan ja Norlándda fylkkasuohkan leat nammadan. Čielggadus galgá meannuduvvot Sámedikki dievasčoahkkimis guovvamánus 2007.

Boahtteáiggi sámi museapolitihka vuodđun lea ahte sámi museaid ekonomalaš dilli nannejuvvo mealgat dálá dili ektui, ja ahte sámi museat searvadahttojuvvojit nášuvnnalaš museaođastussii. Sámediggi lea 2006s bargan hui ollu sámi museaid organisatuvralaš hástalusain. Fágalaš hástalusat leat ollu, muhto lea váttis álggahit doaibmabijuid mat eaktudit čuovvoleami ekonomalaččat. Dát orru leamen hástalusain maiddá 2007s. Sámedikkis leat leamaš 12 483 000 ruvno juolludusat sámi museaide 2006s. Sámediggi lea ođastusa álggaheami rájes cealkán ahte ovdal go ođastus loahpahuvo, de berre ollislaš stáhtadoarjja sámi museaide leat unnimusat 20 miljon ruvno. Nugo 2006 doarjja čájeha, de lea guhkki dassáži go dát mihttomearri juksojuvvo.

2006 stáhtabušehta bokte juolluduvvui 1 miljon ruvno Sámediggái ásahtit rádjaofelaččaid dutkan- ja duodašandoaimma Divdasvuonas. Ášši meannuduvvui Sámedikki čakčamánu 2006 dievasčoahkkimis. Dán oktavuodas lea Árran Julesámij guovdasj ožžon ovddasvástádusa ásaheamis, mii galgá dáhpáhuvvat Sámedikkiin gulahallamiin. Vuolggasadjji galgá válđojuvvo rádjaofelaččaid barggus Divdasvuonas ja guovlluin dan birra, dasto galgá viidáset leat fokusis oppalaš rádjaofelašbargu eai ge ovttaskas olbmot galgga seaguhuvvot dasa.

Sámediggi lea bargan Recalling Ancestral Voices - Repatriation of Sámi Cultural Heritage Interreg-proševtta ollásit ruhtademiin. Proševtta ulbmilin lea kártet sámi kulturárbbi mii gávdno ásaheamis Davviriikkain ja Eurohpas. Dát lea ovttasbargoproševtta Várjjaga Sámi museain, Anára Siida-museain Suoma bealde ja Ájttein Ruota bealde, ja mii álggahuvvui giđđat 2006. Sámediggi lea proševtta stivrenjoavkkus, go dat lea deatalaš proševtta mii guoská gažaldahkii mainna Sámediggi lea bargamin. Buot riikkat leat ollásit ruhtadan proševtta, ja Norgga bealde dan leat dorjon ABM-utvikling, Norgga kulturráđđi, Sámediggi ja EU-ruđat.

Sámediggi sávvá fásta jahkásaš čoahkkimiid ABM-utvikling nammasaš ásaheamis, sihke ovttasbarggu, dieđuidlonohallama oktavuodas ja vai oččošeimmet buoret áddejumi daid erenoamáš dárbbuide mat gávdnojit sámi servodagas. Ovttasbargu galgá bidjat vuoddu dasa ahte sámi museat searvadahttojuvvojit eanet nášuvnnalaš museaođastusas. Dien oktavuodas dollojuvvo čoahkkin hálldahusa dásis Sámedikki ja ABM-utvikling gaskka juovlamánus 2006. ABM-utvikling lea maid bovdejuvvon Sámediggái guovvamánus 2007 dievasčoahkkima oktavuodas.

Giella

Ealli giella eaktuda ahte dat lea aktiivvalaččat geavahas, sihke priváhta ja almmolaš oktavuodain. Mañimuš jagiin lea sáme giella geavaheapmi almmolaččat ovdánan eanet positiivvalaččat. Sáme gielas leat viehka nana rámmaeavttut almmolaččat lágaid ja lánkaásahusaid bokte. Sámediggái lea deatalaš

ahte sámegiela geavaheapmi siviila sámi servodagas nannejuvvo. Deatalaš lea ahte sámegiella gullo, oidno ja geavahuvvo beaivválaš oktavuodain ja priváhta arenain.

Sámediggi lea loahpahan viđajagáš giellamovttidahttinproševtta máttasámegielas Elgá bajásšaddanguovddázis. Dán proševttas leat ožžon buriid bohtosiid ja dat lea mielddisbuktán dan ahte sámegiella fas lea ealáskan dien guovllus. Proševtta joatkima oktavuodas lea deatalaš ahte Elgá bajásšaddanguovddáš sáhtá joatkit bargguinis, ja ahte prošeakta ovddiduvvo bissovaš ortnegin. Sámediggi lea ságastallan Máhttodepartemeanttain ja Hedmárkku fylkkagiieldain dan birra ahte doibmii sihkkarastojuvvošii ain ruhtadeapmi. Deatalaš lea ahte máhtolašvuohta mii bohtá dán proševttas, fievrri-
duvvo eará sámi guovlluide.

Sámediggi lei 2006s várren badjel 3,7 miljon ruvno giellaproševttaide giellahálddašanguovllu siskko-
bealde ja olggobealde. Prošeaktaruđaid juolludemiid oktavuodas lea Sámediggi vuoruhan dakkár
doaimbajuvvošii mat váikkuhit tearpmaid čohkkema, ovddideami ja registrerema lassáneami, sámi
báikenamaid čohkkema, sámegiela arenaid ovddideami mánáide ja nuoraide ja sámegiela geavaheami
eanet njálmmálaččat.

Sámegiela hálddašanguovlu

Norggas lea Sámelága giellanjuolggadusaid bokte sihkkarastojuvvon sámegielaigiid vuoddo vuoigat-
vuohta geavahit sámegiela.

2006s laktojuvvui Divdasvuona suohkan ja Norlándda fylkkasuohkan sámegiela hálddašanguovlui.
Dalle gullet ge čieža gieldda ja golbma fylkkagieldda dán hálddašanguovlui. Divdasvuona suohkana
laktin hálddašanguovlui lea mielddisbuktán ahte julevsámegiela geavaheaddjiide leat sihkkarastojuvvon
vuoddo vuoigatvuođat Sámelága giellanjuolggadusaid ektui. Dainna lea Sámediggi duhtavaš.
Sámediggi oavvilda ahte gielddat mat leat hálddašanguovllus, fertejit leat dihtomielaččat ovddas-
vástádusaset ektui Sámelága giellanjuolggadusaid ulbmila ollašuhttima oktavuodas.

Sámedikkis lea mihttomearrin oažžut eanet gielddaid sámegiela hálddašanguovlui. Sámediggi lea doallan
čoahkkimiid Storfjord, Áltá ja Snåase suohkaniiguin dainna áigumušain ahte laktit daid maid áiggi
mielde hálddašanguovlui. Boahhteáiggis lea erenoamáš deatalaš ahte gielddat maid lullisámi guovllus
laktojuovvot sámegiela hálddašanguovlui. Dát sáhtá leat mielde nannemin ja ovddideamen lullisáme-
giela geavaheami. Danne lea hui buorre go Snåase suohkan juovlamánus 2006 lea mearridan ahte
ohcet laktojuovvot hálddašanguovlui. Sámedikkis leat leamaš diehtujuohkinčoahkkimat mánggain
gielddain dan birra makkár vuoigatvuođat ja geatnegasvuođat álbmogis ja gielddain leat dalle go gieldda
gullá hálddašanguovlui.

Sámediggái lea deatalaš doallat lávga oktavuoda daid gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin mat gullet
sámegiela hálddašanguovlui ja čilget makkár oktasaš hástalusat dain leat go guoská sámegiela
geavaheami ovdánahttimii. Dien oktavuodas dollojuvvui čoahkkinn ođđajagimánus masa Sámediggi lei
bovden sámegiela hálddašanguovllu gielddaid ja fylkkagielddaid. Dasto lei Snåase suohkan ja Davvi-
Trøndelága fylkkasuohkan bovdejuvvon čoahkkimii. Čoahkkimis ovddidedje gielddat ja fylkkagielddat
plánaideaset ja áigumušaid ja hástalusaid mat leat ovddabealde sámegiela geavaheami ektui. Sámediggi
čilgii čoahkkimis guovttegielalašvuođa ruđaid geavaheami raporterema, njuolggadusaid evaluerema ja
vejolaš geahččoortnega ásaheami birra sámegiela vástes.

Sámi giellaguovddázat

Sámi giellaguovddázat leat deatalaš arenat ja dat barget ollu sámegiela ovdánahttimiin ja suodjalemiin.
Sámediggi sávvá ahte áhahuvvoše eanet giellaguovddázat, ja ahte ain ovdánahttit dálá
giellaguovddážiid. 2006s áhahuvvui sámi giellaguovddáš Áltái, ja lea mielde ortnegis mas Sámediggi

addá bissovaš doarjaga sámi giellaguovddážiidda. Dál ožžot ovcci giellaguovddáža bissovaš doarjaga Sámedikkis, daid gaskkas leat njeallje giellaguovddáža olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu.

Sámedikki giellastivra

Sámediggi lea 2006s nammadan odđa giellastivrra. Sámediggerádis lea leamaš čoahkkin giellastivrrain ja dat lea ságastallan stivrra boahhteáiggi strategiijaid birra.

Terminologijabargu

Bargu sámegeiela terminologijain lea lassánan mealgat danne go eanet ásahtusat ja earát leat aktiivvalaččat geavahišgohtán sámegeiela. Sámedikki sátnevuorkkás Risten.no leat muhtun dihtorteknikkalaš hástalusat maiguin leat bargamin, vuorká lea sámi álbmogii veahkkin go geavahit sámegeiela. Dan geažil vai oččošeimmet oktasaš terminologijja iešguđet sámegeielaid váste riikkarájiid rastá, lea Sámediggi 2006s searvan oktasaš davvirikkalaš tearbmajoavkkuid nammadeapmái. Tearbmajoavkkut čoahkkanit dárbbu mielde geahčadit tearbmalisttuid maid iešguđet oasálaččat mat geavahit sámegeiela iežaset doaimmas ráhkadit. Tearbmalisttut maid joavkkut dohkkehit almmuhuvvojit ja biddjojuvvojit sátnevuorkái Risten.no.

Sámi báikenamat

Bargu sámi báikenamaiguin Sámedikki nammanevvohagas báikenammalága ektui lea almmolašvuoda ja earáid várás geat dárbašit rávvagiid movt čállit báikenamaid. Dát ráđdeaddin lassána juohke jagi, mii čájeha ahte sámegeiela dađistaga válđojuvvo eanet ja eanet almmolaš geavahussii. Ráđdeaddima várás adnošii maid sámi báikenammaarkiiva vuodđun nammahámiid duogášdieđuide, čilgehussan movt namat daddjojuvvojit jna., muhto bargu báikenammaarkiivvain ii leat biddjojuvvon johtui resursa váilivuoda geažil. 2006s lea leamaš hui viiddis bargu báikenammalága lálkaásahusaiguin ja dát bargu ii leat vel loahpahuovvon.

Mánát ja nuorat

Sámediggi lea geahččaleamen ásahttit sámi mánáide ja nuoraide buriid ja stádis bajásšaddaneavttuid. Sámi mánát ja nuorat leat deatalaš resurssat sámi servodaga ovdánahttimii, ja sii han dovdet iežaset árgabeaivvi buoremusat. Jus galgat nagodit oažžut nuoraid mielde servodatáŋgiruššamii, de fertejtit sii oažžut dakkár dovdu ahte sii sáhttet váikkuhit ja ahte leat mielde mearrideamen. Sámediggái lea hui deatalaš ovddidit dáláš ja odđa kanálaide mánáid ja nuoraid gulahallamii.

Sámediggi vuoruha doarjagiid mánáide ja nuoraide. Earret eará ožžo sámi festiválat main mánát ja nuorat ledje mielde, dahje main ledje oasit oaivvilduvvon mánáide ja nuoraide, doarjaga Sámi kulturfoanddas. Maiddái teáhterdoaimmat mánáide ja nuoraide ožžo doarjaga kulturfoanddas, ja sámi nuoraid diehtujuohkinkantuvra – Infonuorra.

Dál eai gávdno makkárge njuolggadusat sámi kulturskuvllaide. Sámediggi oaivvilda ahte lea dárbu formaliseret dahje struktureret barggu kulturskuvllaiguin nu ahte dat sáhttet leat kultuvrralaš arenan sámi mánáide ja nuoraide.

Sámediggi lea maiddái juolludan ollu ruđa proševttaide mat geahččalit eastadit veahkaválddálášvuoda ja seksuálalaš vearddaguid. Earret eará lea Guovdageainnu Dievdduid searvi ožžon doarjaga čadáhut proševtta guottuiddudjonbarggu birra. Dievddut barget deatalaš barggu go oččodit dievdoollmuid váldit ovddasvástádusa vearddaguid eastadanbarggu.

Sámediggeráđi dásseárvopolitihkalaš čielggadusas deattuhuvvo man deatalaččat dievdoovdagovat leat bártnážiidda. Sámediggi lea geahččalan váikkuhit eanet dievdoolbmuid váldit bargguid mánáidgárddiin.

Sámediggi šálloša go ii Sámediggi eaige earáge sámi ásahusat lean gulaskuddanáshussan Mánáid Viesu ásaheami oktavuodas. Sámediggi vuordá ráđdehusa čuovvolit dán viidaset barggus ja gozihit sámi mánáid beroštumiid.

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi

Sámediggeráđđi lea nammadan ođđa lahtuid ja várrelahtuid Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegodđái (SNPL) 2006-2007 áigodahkii. SNPL lea deatalaš oassi Sámedikki barggus oččodit nuoraid sámpolitihkalaš bargui, ja lávdegotti doaibma lea deatalaš Sámedikki bargui iešguđetlágan áššüguin mat Sámedikkis leat. Sámediggeráđđi háliida lagáš oktavuodá nuoraidpolitihkalaš lávdegottiin ja doallá jeavddalaččat čoahkkimiid lávdegottiin.

Sámedikki viđat nuoraidkonferánsa ”Funky business. Sámi ealáhusat boares ja ođđa gávttis” lágiduvvui Svanhovd birasguovddážiis lahka Girkonjárdga golggotmánus 2006. Konferánsa fáddá lei sámi ealáhusat ja fitnodeapmi. Nuoraidkonferánsa ovddidii guokte cealkámuša, nubbi guoskkahii dan ahte movt lámhit dili sámi nuoraide geat háliidit bargagoahtit sámi árbevirolaš ealáhusas, ja nubbi lei fas foandda/doarjagiid birra sámi nuoraid váste. Goappašat cealkámušat leat čuovvoluvvon Sámedikki 2007 bušehtas.

Mánáidáittardeaddji

Sámedikkis lea leamaš jahkásaš čoahkkin mánáidáittardeddjiin Reidar Hjermann Guovdageainnus, masa maiddá Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL) searvvai. Fáddán ledje sámi mánáid bajáššaddaneavttut. Sámediggi muitalii ahte buot dásit mánáidsuodjalanbálvalusas dárbbášit máhtolašvuodá ja gelbbolašvuodá sámegeiela ja kultuvrra birra, ja ahte sámi mánáin ja nuorain lea vuoigatvuohta ja dárbu fáldalagaide main sin giella ja kultuvra lea vuolggasadjin. Áššit maid birra maiddá digáštallojuvvui ledje sámi mánáid dilli mánáidgárddis ja skuvllas, oahpponeavvodilli ja ovttasbargu davviriikkalaš mánáidáittardeddjiid gaskkas sámi áššid birra. Sámediggi ohcalii maiddá sámi giella- kulturgelbbolašvuodá Mánáidáittardeaddjis, ja dainna leat dál ovttaoavilis ahte bargat viidaseabbo. SNPL ovddidii maiddá áššiid sámi nuoraidovddasteaddji birra Mánáidáittardeaddji nuoraidráđis, ja Sámedikki nuoraidkonferánsa 2005 cealkámušat sámegeiela birra välljenfágan buot ohppiide Norggas, ja Oahpahušlaga § 6-2, sámegeiel oahpahuš vuodđoskuvllas, rievdadeami birra.

Mánáidgárddit

Ráđdehusa mánáidgárdelokten guoská maid sámi mánáide. Reviderejuvvon mánáidgárddiid rámma-plána gustogodii 2006s. Sámediggi lea mihtten ahte ollu mánát dattetge eai oazžo mánáidgárdeláid fáldalaga mii livččii heivehuvvon sin duogáži, gillii ja kultuvrii, vaikko ođđa mánáidgárdeláhka bidjá čanastusaid dasa. Reviderejuvvon rámma-plána ii bija detáljadási čanastusaid bargui sámi mánáidgárddiiguin. Danne lea Sámedikkis leamaš oktavuodá Máhtodepartemeanttain go guoská muhtun prinsihpalaš áššiid dárkilastimii rámma-plánas, maid Sámediggi bivdá departemeantta čilget dárkilet. Sámediggi lea ráhkadan guokte dain fáddáihppagiin maid Máhtodepartemeanta juohká reviderejuvvon rámma-plána oktavuodas.

Sámediggi lea almmuhan guokte ”Stullán” mánáidgárdeáigečállaga dan jagi. Áigečála lea fágaáigečála mánáidgárddiid váste gos leat sámi mánát, dat lea nuvtá ja dat sáddejuvvon mánáidgárddiide gos leat sámi mánát, ja eará berošteddjiide. Sámediggi lea doallan jahkásaš sámi mánáidgárdekonferánssa ja

fierpádatčoahkkimiid sámi mánáidgárddiid bargiide. 2006s leat maid juolluduvvon sihke prošeaktarudat ja ruđat sámi mánáidgárddiid oahpponeavvoprošeavttaide.

Oahpahus

Skuvla lea okta dain deataleamos arenain mánáide ja nuoraide, ja buorre skuvla lea okta dain deataleamos arenain go mánát galget oážžut buori bajásšaddama ja oadjebas identitehta. Sámediggi oavvilda ahte ieš beassat mearridit oahpahusa sisdoalu ja hámii buot oahppodásiin, lea vuodđun sámi servodaga hábmemii.

Sámediggi lea ovttas skuvlaeaggádiiguin ja skuvlaeiseváldiiguin geahččalan juohkit dieđuid sámi oahpahusa birra oahpahušlága mielde, geavaheddjiide. Sámediggi lea maiddá mánngga geardde lokten oahpahušlága rievadanášši eiseváldiide, vai oahppit oččošedje individuála rievtti sámegieloahpahussii, vaikko gos orošet. Dat bargu ii leat dássáži lihkostuvvan, ja Sámediggi vuordá ahte ášši čovdojuvošii fargga.

Máhttolokten - Sámi

Máhttolokten lea ođđa ođastus olles vuodđooahpahusa várás. Ođastus mielddisbukta olu rievdadusaid skuvlla sisdoalus, hámis ja organiseremis vuosttaš ceahkis vuodđoskuvllas gitta maŋemus ceahkkái joatkkaohpahasas. Ođastus álggahuvvui borgemánus 2006 1.-9. ceahki ohppiide vuodđoskuvllas, ja vuosttaš ceahki ohppiide joatkkaohpahasas.

Máhttolokten – Sámi lea leamaš hirbmat viiddis bargu Sámedikkis. Dát lea stuorámuš oahpahušođastus maid Sámediggi lea hábmen ovttas guovddáš eiseváldiiguin nugo Oahpahušdirektoráhtain ja Máhttodepartemeanttain. Sámedikki rolla ja ovddasvástádusa ovddideapmi ja digaštallan skuvlaođastusa ovddideami ja johtuibidjama oktavuodas, lea leamaš hástaleaddji bargu sihke Sámediggái ja guovddáš eiseváldiide.

2006s barggai Sámediggi ovttas Máhttodepartemeanttain eanaš gulaskuddamiiguin ja oahppoplánabuktosa iešguđet osiid gárvvistemiin.

Sámi sisdoallu nášuvnnalaš oahppoplánain Máhttoloktema Oahppoplánabuktosis

Oahpahušdirektoráhtta ráhkada nášuvnnalaš oahppoplánaid, ja Máhttodepartemeantta dohkkeha daid, muhto oktasáš prográmmafágaid ja välljenprográmmafágaid dohkkeha Oahpahušdirektoráhtta. Oahpahušlága § 6-4 mielde galget oahppoplánat geatnegahttit ahte juohke fágasuorggi oktavuodas oahpahušvuvo sámi álbmoga birra, sin giela, kultuvrra ja servodaga birra. Departemeanttat sáhttet maiddá buktit láhkaásahusaid eará earenoamáš oahppoplánaide oahpahuš várás mii lea sámi báikkiin ja ohppiide olggobealde sámi báikkiid geat ožžot sámegieloahpahuš. Dat oahppoplánat gohčoduvvojit dasto nášuvnnalaš oahppoplánan ja paralealla ovttárvosaš sámi oahppoplánan.

Sámediggeráđđi lea dohkkehan nášuvnnalaš oahppoplánaid sámi sisdoalu. Sámi sisdoallu lea lasihuvvon buot oahppoplánaide ovttasbargguin direktoráhtain.

Máhttolokten – Sámi ođđa Oahppoplánabuktosa ovddideapmi

Sámedikki bargu Máhttolokten – Sámi Oahppoplánabuktosiin lea 2006s guoskkahan buot osiid oahppoplánabuktosis earret Oppalaš oasi. Oppalaš oasis deattuhit árvovuoddu ja álbmotoainnu mii lea oahpahuš vuodđun. O97S oppalaš oasi fievrividuvvo viidasit Sámi Máhttoloktemii.

Oahpahusa prinsihpat

Sámediggi mearridii áššis 19/06 sámi oahppoplakáhtta, ahte galgá ráhkaduvvot sierra sámi prinsihppa-oassi. Prinsihppa-oassi, Oahpahusa prinsihpat ja rámmat sámi skuvllas ja oahppofitnodagas (Prinsippet og rammer for opplæringen i samisk skole og lærebedrift), lea oassi Máhttolokten – Sámi Oahppoplánabuktosis. Prinsihpat galget čielggadit skuvlaeaiggáda ovddasvástádusa ollislaš oahpahussii njuolggadusaid vuoddu, ja galget leat heivehuvvon báikkálaš ja individuála eavttuide ja dárbbuide.

Oahppoplakáhtta lea oassi prinsihpain ja čoahkkáigeassá skuvlla ja oahppobáikki vuodđogeatnegas-vuodaid. Sámi oahppoplakáhtas leat 12 čuoggá; daid gaskkas lea sierra sámi čuokkis mas čuožžu: *Sámi skuvla ja oahppofitnodat galgá láhčit dili nu ahte oahppit ja fidnooahppit ožžot kvalitehtalaš buori oahpahusa mas vuodđun lea sámegeiella, sámi kultuvra ja servodateallin.*

Muđui leat dat eará 11 čuoggá seamma go Máhttoloktema Oahppoplánabuktosa nášuvnnalaš oahppoplakáhtas.

Sámediggi álggahii barggu sámi oahpahusa prinsihpaiguin Máhttolokten – Sámi Oahppoplánabuktosisi čakčat 2006, ja dalle sáddejuvvui maiddái gulaskuddamii. Sámedikki dievasčoahkkin galgá meannudit prinsihpaid 2007 giđa mielde, ovdalgo Máhttodepartemeanta mearrida Sámi oahpahusa prinsihpaid.

Fága- ja diibmojuohku

Ohppiide geain lea sámegeielloahpahus lea mearriduvvon sierra fága- ja diibmojuohku, ja dat guoská buot ohppiide Norggas geain lea sámegeielloahpahus juogo vuosttaš- dahje nubbingiellan vuodđo-skuvllas, dahje joatkkaoahpahas. Deatalemos ášši dás lea ahte vuosttašgiela (sámegeielas/dárogielas) ja nuppigiela diibmolohku lea lassánan O97S ektui.

Oahppit geain lea sámegeielloahpahus eai dárbbáš váldit bákkolaš oahpahusa amasgeielas dahje gielalaš čiekŋudeami. Dat lea danne go dain ohppiin lea juo oahpahus golmma gielas vuodđoskuvllas. Muhto sis lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa amasgeielas/gielalaš čiekŋudeamis jus dan háliidit.

Goalmát válđoášši lea ahte ohppiin geain lea sámegeielloahpahus leat eanet diimmut oktiibuot go ohppiin geat čuvvot dábálaš fága- ja diibmojuogu. Nu leat šaddan dahkat vai vuosttašgiela ja nuppigiela oahpahus nannejuvvošii, ja vai eará fágaid oahpahus ii fuoniduvvošii. Dat lea spiehkastat-mearrádus mii guoská ohppiide geain lea sámegeielloahpahus ja geat orrot olggobealde sámegeielguovllu oahpahaslága mielde. Muhto dat oahppit sáhttet dattetge beassat eará fága oahpahas gitta 76 diibmui mánáidskuvladásis, vai diibmolohku ii šatta nu hirbmat olu stuorát go eará ohppiin geain ii leat sámegeielloahpahus. Lea hirbmat deatalaš organiseret sámegeielloahpahusa nu ahte doarju ja nanne oahppi movtta válljet sámegeiela.

Fágaoahppoplánat

Oassin Máhttoloktema – Sámi Oahppoplánabuktosis leat mearriduvvon ođđa oahppoplánat eanaš fágaide vuodđoskuvllas, ja vuodđoskuvlla ja joatkkaoahpahusa čađamanni fágaide.

Sámediggi lea dohkkehan sámegeiela vuosttašgiela ja nuppigiela oahppoplánaid. Dat leat čađamanni oahppoplánat sámegeielloahpahusa várás vuodđoskuvllii ja joatkkaoahpahussii. Oahppoplánat leat davvisámegillii ja dárogillii, ja leat dál jorgaluvvome julevsámegillii ja lullisámegillii. Oahppoplánat addet ollislaš ja čađamanni oahpahasgearddi sámegeielas olles vuodđooahpahussii, ja dat nanne sámegeiela. Sámegeiela nuppigiela oahppoplánas lea earenoamáš hápmi eará oahppoplánaid ektui Máhttolokten – Sámis. Plánas leat iešguđetlágan dásit, ja das leat guokte ovdánanvuogi vai lea buorebut heivehuvvon ohppiide geain lea, ja geain ii leat ovdamáhttu sámegeiela birra, ja das lea ulbmil movttidahttit ohppiid oahppat sámegeiela.

Máhttodepartemeanta lea dohkkehan vuodđoskuvlla paralealla ovttárvosaš sámi oahppoplánaid čuovvovaš fágain: biebmu ja dearvvašvuohta, musihka, servodatfága, duodji, ja risttalašvuoda-, osku-

ja eallinoainnumáhttu. Departemeanta lea maiddá dohkkehan čadamanni paralealla ovttárvosaš oahppoplánaid vuoddo- ja joatkkaohpahussii luonddufágas ja dárogielas ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan. Ovdal go dat plánat dohkkehuvvojedje, de čadahii Sámediggi 2006s gulaskuddama dain oahppoplánain.

Sámediggi lea álggahan barggu ráhkadit oahppoplána sámegiela čieknudeamis vuoddoskuvlla nuoraidceahki váste. Sámediggi ráhkadii ovtta Oahpahusdirektoráhtain evttohusa paralealla sámii oahppoplánaide joatkkaohpahusa čuovvovaš oktasašfágaide; servodatfága, historjá, osku ja etihkka, ja geografija. Sámediggi lea dasto ráhkadan oahppoplánaevttohusaid studerenráhkkanahatti prográmmafágaid váste čuovvovaš sámii fágain: Sámi historjá ja servodat, sámii musihkka ja lávdi ja sámii visuála kultuvra. Buot dat leat oassin Máhttolokten – Sámi Oahppoplánabuktosis ja gárvejuvvojit 2007 giđa mielde.

Diehtujuohkinbargu Máhttolokten – Sámi johtuibidjama oktavuodas

Sámediggi čadahii 2006:s vuodlaš diehtujuohkinbarggu Máhttoloktema birra, ja deattuhii earenoamážit Máhttolokten – Sámi Oahppoplánabuktosa.

Sámediggi lea doallan diehtujuohkinčoahkkimiid Máhttolokten – Sámi birra čuovvovaš suohkaniid vuoddoskuvllaide: Guovdageainnu, Divdasvuona, Porsánggu, Deanu ja Unjárgga. Sámediggi lea maiddá searvan mángga čoahkkimii ja konferánsii ja juohkán dieđuid skuvlaodastusa birra, earret eará skuvlakonferánsas Kárašjogas, Finnmárkku joatkkaohpahusa sámegiela- ja suomagielfágaid ovttasbargoForumis, 7-suohkana ja ravdasuohkaniid čoahkkimiin ja Oahppolihtuin. Diehtujuohkin Máhttolokten – Sámi birra biddjui maiddá Sámedikki neahttasidduide ja Sámi oahpponehtii.

Lassin lea Sámediggi ovtta Finnmárkku ja Romssa fylkamánniiguin ráhkadan diehtujuohkingihppaga sámii oahpahusa birra mii lea jurddašuvvon váhnemiidda olggobealde sámii hálddašanguovllu.

Vuoddoskuvla ja joatkkaohpahus

Ulbmilin lea ahte galget gávdnot doarvái sámii oahpponeavvut vai sámii oahppit besset oazžut oahpahusa gustovaš lágaid ja plánaid mielde. Máhttolokten – Sámi odđá oahppoplánaid vuodul lea Sámediggi juolludan ruđaid sámii dábálaš- ja digitála oahpponeavvuid ráhkadeapmái ja buvttadeapmái, sihke lulli-, julev- ja davvisámegilli. Maiddá earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvuide leat juolluduvvon doarjagat, dan dárbbu vuodul maid fágabirrasat ieža leat dieđihan.

Sámediggi lea ollislaččat geahčadeamen sámii oahpponeavvuid doarjjaortnega, buvttadeami ja Sámedikki ovddasvástádusa, rolla ja válddi. Ulbmil dainna lea kártet sámii oahpponeavvoráhkadeami beavttu, leat go olahan sámii oahpponeavvobuvttadeami mihttomeriid strategalaš plánas ja lea go dárbu rievdadit doarjjaortnega. Dasto lea dárbbalaš ahte evaluerenraporta ovdanbuktá evttohusaid movt viidásit galggašii bargat oahpponeavvuiguin, ja rávve movt sáhtášii nannet oahpponeavvobuvttadeami.

Sámi mánáin geain leat earenoamáš dárbbut, galgá buorre earenoamášpedagogalaš fáladat, dat lea mihttomearri. Mánáid, ja doarjjaolbmuid fáladat ferte buoriduvvot, earenoamážit lulli- ja julevsámi guovlluin. Doarjjaolbmot geaiguin váhnemat deaivvadit váttis dilálašvuodas, fertejit vuhtiiváldit sámii mánáid ja sin duogaža ja dárbbu. Dain ferte doarvái ja buorre gelbbolašvuohta go galget deaivvadit sámii mánáiguin ja váhnemiiguin.

Sámediggi hálddaša ruđa dutkan- ja ovddidanprošeavttaide ja stipendii dan fágasuorggis. Prošeavttaid vuoruhuvvon suorggit leat leamaš čuolmmat sámii mánáid čállingielalaš váttisvuodaid ektui, sámii mánáid giellaovddideapmi ja mánggagielat mánáid giella- ja gulahallanváltisvuodat mánggakultuvrralaš

dilálašvuodas. Stipeanddaid vuoruhansuorggit leat leamaš audiopedagogihkka, oaidnopedagogihkka, logopediija, láhttenváttisvuodát, giella ja gulahallan.

Julev- ja lullisámi guovllut, ja lulli-Romsa ja davit Nordlándá leat leamaš vuoruhuvvon báikkít, nugo čuožžu Sámedikki earenoamášpedogihkalaš gelbbolašvuodáloktenplánas 2004-2006.

”Astta lohkat” lea doaimma- ja strategiijaplána mii galgá movttiidahttit mánáid ja nuoraid lohkanmovtta ja lohkanmáhtu. Finnmárkku fylkkamáni, Sámi allaskuvla ja Sámediggi leat ovttas ráhkadan sierra sámi doaimmaplána ”Astta lohkat”, mii leat vuolgán ”Gi rom for lesing”doaimmas. Okta doaimma mii čadahuvvui 2006:s lei sámi lohkanleaira nuoraide mii lágiduvvui Badje-Sohpparis Ruotas. Maiddá ovdánahttinprošektii ”Lohkanhállu ja lohkanmokta” leat almmuhuvvon ja juolluduvvon ruđat skuvllaide gos leat sámi oahppit.

Sámediggi ovttasbargá Finnmárkku fylkkamánniin mángga suorggis. ”Gutter i Finnmark” (Finnmárkku bártnit) lea 3- jagi prošeakta, ja Finnmárkku fylkkamánis lea bajit prošeaktaovddasvástáduš. Prošeavtta váldoulbmil lea geahččalit loktet Finnmárkku bártnážiid skuvlamovtta ja bohtosiid, ja oččodit systemáhtalaš barggu skuvlii vai oahpahus šaddá seammalágan bártnážiidda ja nieiddažiidda sin eavttuid vuodul.

Sámegiela hálddašanguovllu olggobealde váilot oahpaheaddjit geat oahpahit sámegilli ja sámegielas. Danne lea gáiddusoahpahus šaddan molssaeaktun miehtá riikka. Dakkár oahpahusvuohki lea ođas ja gáibida olu resurssaid, ja dasa dárbašuvvojit ođđa oahpahusávdnasat ja buorit tehnikkalaš čovdosat ja reaidut. Oahpahusdirektoráhtta lea addán muhtun bargojovkui barggu ráhkadit raporterrenplána sámi gáiddusoahpahussii bistevaš ortnegin. Sámediggi searvá dan bargojovkui.

Sámi oahpponeahtta lea Sámedikki neahttasiidu skuvllaid ja mánáidgárddiid váste. Dat lea oassin Skolenettetis, ja ovttasbargu Oahpahusdirektoráhtain. Neahttasiidu válldii 2006s atnui ođđa almmuhanreaiddu ja oaččui ođđa hámi.

Sámediggi lea ovttasbargan vuodđoskuvlla vánhnenlávdegottiin ja sámi vánhnenfierpmádagain. Earret eará lei Sámediggi mielde lágideame sámi vánhnenfierpmádatkonferánša dan jagi.

Alit oahppu ja dutkan

Stipeanda alit ohppui

Movttiidahttindihte gelbbolašvuodáloktemii dakkár surggiin gos lea dárba, lea Sámediggi juolludan stipeanda alit ohppui. Vuoruhuvvon suorgi lea leamaš sámegiella, earenoamážit lulli- ja julevsámegiella.

Alit oahpu kvalitehtaodastus mielddisbuvttii ahte alit oahpu ruhtadanvuogádat rievddai eanet boađusvuodđudeaddjin. Allaskuvllat ja universitehtat ožžot doarjagiid ee. kandidáhttavuhtadeami vuodul. Sámediggi ballá ahte allaskuvllat ja universitehtat válljejit eret sámegiel oahppofálaldagaid, danne go dain lea dávjá vuollegis rekruterenvuodđu, dahje gáibidit eanet iešruhtadeami studeanttain. Dat lea ovdamearkka dihte dáhpáhuvvan lullisámegiela fálaldagain. Sámediggi deattuha ahte Máhtdepartemeanttas lea ovddasvástáduš sihkkarastit dakkár bargovuogi ja ovddasvástádušvuogádaga alit oahpus mii sihkkarastá maiddá smávit sámi fágain fálaldaga ja fágalaš ovdáneami.

Sámediggi lea duhtavaš go Sámi dieđaviesu huksen Guovdageainnus dál lea álggahuvvon. Dieđavissui galget mánga máhttoásahusa fárret, ja dat galgá čohkket sámi ja sámegiela fágabirrasa. Sámediggi sávvá ahte dat fysalaš oktiibidjan šaddá doarjjan Sámi allaskuvlla ja Sámi Instituhta áigumušaide ovdánahttit dieđalaš allaskuvlla ja sámi universitehta.

Dutkan ja máhttoovdánahttin

Sámi servodaga máhtolašvuoda dárbu lea stuoris. Dasa gullet olu servodatsuorggit, nugo riektedilálašvuodát, resursahálddašeapmi ja ealáhusovdáneapmi, giella, historjá ja kulturdoaimmat, dearvvašvuohta, sosiála oktavuodát ja skuvlaoktavuohta/pedagogihkka. Seammás go sámi dutkan ráhkada mávssolaš máhttovuođu politihkkaovddideapmái ja hálddašanmearrádusaide, de lea dat maid vuolggasadjin dutkanvuodđuduvvon oahpahussii universitehtain ja allaskuvllain, ja sáme giella ovdáneapmái dieđagiellan.

Sámediggeráđdi lea bures gulahallan Norgga dutkanráđiin (NFR). Sámediggi ja dutkanráđdi leat šiehttan doallat čoahkkimiid juohke jahkebeale dahje jagi. Sámediggeráđdi lea duhtavaš go profesora Ole Henrik Magga lea nammaduvvon dutkanráđi váldostivrii, ja vuordá ahte dat čuovvoluvvo nu ahte maiddái divišun- ja prográmmastivrii nammaduvvo sámi ovddasteaddji.

Sámedikkis lea leamaš áirras ođđa sámi dutkanprográmma prográmmaplánalávdegottis. Lassin deatalaš máhtolašvuodadárbbuide maid dat prográmma deattuha, lea dárbu ahte maiddái eará Norgga dutkanráđi prográmmat fátmastit sámi váttisvuodaid ja máhtolašvuodahástalusaid.

Sámediggi jáhkka ahte Norgga dutkanráđi birasdutkanprográmma čuovvola Ráddehusa davviguovlostrategiija ja Norgga dutkanráđi davviguovlovuoruheami máhtolašvuodamihtomeriid. Birahástalusat lea dakkárat go dálkkádatrievdamat ja dat váikkuhusat maid dat sáhttet dagahit eamiálbmogiid resursaávkkástallamii, ođđa industriála ovdáneami biras- ja servodatváikkuhusat Barentsábi lassánan doaimmaid geažil, boazodoalloeatnamiid gáržžideapmi, ja mátkkoštusealáhusa ovdáneami váikkuhusat luonddubirrasii ja kulturmuittuide.

Sámediggi lea bidjan johtui proševtta Sámi Instituhtas sámi statistihka birra Norggas. Prošeakta čađahuvvo ovttasbargguin gaskal Instituhta ja Statistisk sentralbyrå. Sámi dálá servodatdilálašvuoda birra váilot ollu lohkodeđut, ja lea deatalaš ahte statistihkaprošeakta ovdánahttojuvvo ain viidásit ja ahte dasa sihkkarastojuvvo ruhtadeapmi.

Julev- ja lullisámiguovlluin leat sámi dutkanásahusat smávvat. Sámediggi áigu garraseabbo vuoruhit julev- ja lullisámi dutkama, ja strategalaš ásahushuksema dain guovlluin. Lea leamaš oktavuoha Árran julevsámi guovddážiin julev- ja lullisámi dutkanfierpmádaga birra ásahandihte ovttasdoaibma-beavttuid, ja ášši lea maiddái ovddiduvvon Máhttominstariin.

Sámediggi oaivvilda ahte lea eambo dárbu máhtolašvuhtii dearvvašvuodafálaldagaid ja dearvvašvuodaveahki birra. Lea hirbmat deatalaš ahte dearvvašvuodabálvalusas lea nu buorre máhttovuođu go vejolaš ovdal go doaimmat biddjojot johtui. Muhtun gulaskuddancealkámušas norgga pasieantaregistara birra lea Sámediggi mearkkašan ahte okta váldovuodustus ráhkadit dakkár pasieantaregisttara mas sáhtta identifiseret olbmuid, lea ahte dat addá nu buriid vejolašvuodaid dearvvašvuodapolitihka dutkamii, plánemii ja hábmemii. Sámediggi čatná dán daidda vejolašvuodaide maid dat sáhtta mielddisbuktit sámi pasieanttaide.

Dutkanproševttaid lassin lea dárbu duodaštusproševttaide, nugo kulturárbbi ja árbevirolaš máhtu birra. Sámediggi lea mángga oktavuodas cuiggodan ahte biologalaš šláddjivuoda Konvensiuvnna, Artihkal 8j, geatnegasvuodaid árbevirolaš máhtu seailuheami birra, ferte čuovvolit duodaštusproševttain.

Ealáhusat

Sámediggi lea 2006s bargan sámi ealáhusaid rámmaeavttuid buoridemiin. Dat ii leat dáhpáhuvvan dušše váikkuhangaskaomiid geavaheami bokte, muhto maiddái njuolga oktavuoda bokte guovddáš eiseválddiiguin main lea ovddasvástádus ealáhuspolitihkalaš mearrádusain. Dát maŋimus guoská

earenoamážit boazodollui ja vuotnabivdui. Rámmaeavttuid buorideapmi ealáhusovddideapmái lea ollu oktavuodáin seamma deatlaš go doarjaga addin ealáhusásahemiide. Dát lea mávssolaš boahteáiggi buvttadanvuodá buorideapmái.

Sámi ovddidanfoandda ruđaide lea stuorra jearaldat. Dás ii leat oktavuoha dušše doaibmaguovllu viiddideapmái 2004s, muhto maiddá dan beallái ahte Sámediggi vuorua smávvaásahemiid. Dát mielddisbukta ahte Sámediggi ferte meannudit maiddá ollu unnibuš áššiid. Bajimus doarjjamearri loktejuvvui 2004s, muhto ii mearriduvvon vuolimus doarjjaráđji. Vuolimusráji bajidemiin 10 000 ruvdnui unniduvvošii ohcamiid lohku.

Sámediggi lea ealáhusovddidan áŋgiruššamiinnis vuoruhan gelbbolašvuoda bajideami 2006s. Dađistaga lea dárba bajidit gelbbolašvuoda ásaheaddjiid gaskkas – dát guoská erenoamážit sámi ásaheaddjiide. Deanu joatkaskuvlla olis lea čađahuvvon fitnodatvuodđudanoahppu. Lassin fitnodatvuodđudanoahppui lea stuorra dárba earret eará ekonomijja, rehketdoalu, vuovdima ja márkánfievrrideami, fierpmádathuksema ja oppalaš suorgemáhtolašvuoda siskkobeaide.

Sámediggi lea vuoruhan barggu ahte ásahuvvojit máhtolašvuhtii vuodđuduvvon fitnodagat. Earret eará lea Sis-Finnmárkku ovddidansearvi ožžon 1,5 miljon ruvdno doarjjan ovddidankapitalan golmma jagi áigodagas, ja jahki 2006 lei maŋimus jahki goas searvi oaččui dákkár doarjaga. Muđui lea Sámediggi addán doarjaga hutkkalaš guovddážiid ásaheapmái ja ealáhusgárddiide sámi guovlluin. Sámi ovddidanfoandda geográfalaš doaibmaguovlu viidduduvvui dalle go SOF njuolggadusat maŋimuččat rievdaduvvoje. Danne atná Sámediggi dárba lasihit ruđaid mealgat eanet Sámi ovddidanfondii.

Duodji

Sámediggi lea ovttrasáđiid duodjeorganisašuvnnaiguin 2005s ráhkadan váldošiehtadusa duodjeealáhussii. Juohke jagi šiehtadallet duodjeorganisašuvnnat ja Sámediggi jahkásaš ealáhussiehtadusa. Šiehtadus mearkkaša ahte duojáriin leat vejolašvuodát viidáset ovddidit ovttaskas doaimmaset. Šiehtadus sáhtta maid váikkuhit duodjeárbevieruid goziheami ja bargosajiid háhkama nuorra duodje-ásaheaddjiide. Earret eará leat várrejuvvon ruđat doaibmadoarjagii, čálgoortnegiidda, investeremiidda, ovddidandoaibmabijuide ja mearkadávvirhukseami. 2006s leat sullii 50 duojára deavdán eavttuid ja leat sáhttan ohat doaibmadoarjaga ja vejolaš čálgoortnegiid. Šiehtadusbealit leat ovttaoavivis ahte ásahit duodjeregisttara, muhto Databearráigeahčču ferte dohkkehit duodjeregisttara ásaheami nu guhká go registtar vuodđuduvvo etnálašvuhtii. Hástalussan lea ásahit eaŋkalis vuogádaga maid lea álki gieđahallat. Sihke sii geat leat mielde vejolaš duodjeregisttaris ja sii geat áigot ásahit duodjeealáhusas lea vejolašvuhta ohat doarjaga investeremiidda ja eará ovddidandoaibmabijuide.

Dál lea álggahuvvon duoji vuovdinorganisašuvnnaid ja Duojáriid dálu evalueren. Áigumuššan lea earret eará árvoštallat dáid organisašuvnnaid ovddideami ja makkár mearkkašupmi dán leat duojáriidda ja báikegottiide.

Duodjeealáhusa ekonomalaš dili birra lea ráhkaduvvon raporta. Go raporta ráhkaduvvo vuosttaš jagi, de dasa ii gávdno makkárga buohtastahttinvuodđu ovddit jagiid ektui. Analysavuodđu lea dahkkonjuvvon 34 duojára vuodul. 88% dán leat Guovdageainnus ja Kárášjogas, ja 71% leat nissonolbmot. Doaibmaboadus (buhtadus bargui ja ieškapitalii) čájeha ahte gaskamearri lea 37 138 ruvdno. Sámedikki mihttomearri ahte láchit nannoseabbot ealáhuslaš duoji ovddideami ferte ain bisuhuvvot buoridan dihte doaibmabohtosa ja gánnáhahttivuodá duodjeealáhusas.

Duodjeealáhusas leat ollu stuorra hástalusat sihke mii guoská odđa márkaniid gávdnamii, gálvo-mearkahukseami ja gelbbolašvuoda bajideapmái ekonomijjas ja rehketdoalu fievrrideamis. Sámediggái lea mearrideaddji deatlaš ahte váikkuhangaskaoamit mat leat biddjojuvvon ealáhussiehtadussii geavahuvvojit iešbuvttaduvvon duoji ovdánahttimii ja ahte ruđat mannet ávkin duojáriidda.

Boazudoalu ja duoji oahpahuskantuvrras Vuonnabađas lea ovddasvástáduš čadahit duoji fidnooahppiortnega. Guoktejagi prošekta lea álggahuvvon 2004s ovttas Romssa ja Finnmárkku fylkkagiielddai-
guin. Proševtta mihttomearrin lea sihkkarastit rekrutterema duoji fágaoahpahussii. Áigodagas 2004 -
2006 leat leamaš 15 jeavddalaš šiehtadusa duojs, ja golmmas sis leat juo váldán fágareivve. 10 oahppis
geain lea šiehtadus váilu fidnoteoriija, maid fertejit čadahit ovdal go sáhttet váldit fágareivve. Go váilu
fidnoteoriija, de manná guhkkit áigi ovdal go kandidáhtta sáhtta váldit fágareivve. Vásihusat čájehit
maiddáahte sis geain lea fidnoteoriija ožžot stuorát ávkki oahppoáiggis go sii geain ii leat fidno-
teoriija. Mihttomearrin lea ahte duodjefidnooahppiortnet galgá boahit dábaláš fidnooahppiortnega
vuollásažžan. Duodjeealáhusa ekonomalaš dilli lea dagahan dan ahte Sámediggi lea oaidnán
erenomaš dárbbu doaibmajuiide maiguin sihkkarastit rekrutterema. Heajos gánnáhahttivuohta
duojis sáhtta leat okta sivva manne nu unnán váldet duoji joatkkaskuvladásis.

Deatálaš lea maid buoridit duojáriid rámmaeavttuid. Raporta dan birra ahte luvvet momssa duojáriin
lea ráhkaduvvon. Raporta deattasta ahte momssa luvven lea beaktilis váikkuhangaskaoapmi mainna
sáhtášii buoridit ealáhusa gánnáhahttivuođa. Čuolbmačilgehus lea ovddiduvvon mángga departementii
ja momsaluvenortnet ii leat liikká ollašuhthuvvon.

Mátkkoštusealáhus

Turistaaláhusas leat jearahišgoahtán eanet dakkár vásihusbuktagiid mat leat vuodđuduvvon sámi
kultuvrii, dáidágii ja sámi ovdanbuktinvugiide. Ollu oasálaččat leat vuodđudan doaimmaset dán lágan
buktagiidda. Dát ovdáneapmi lea mielddisbuktán dan ahte dán lágan doaimmat buktet bargosajiid ja
seammás sihkkarastet ássama sámi guovlluin. Das go mátkkoštusealáhus lea rievdamin idjadanfálalda-
gain vásihusaid, doaimmaid ja diehtujuohkima buvttadeapmái, lea leamaš ávki sámi servodahkii. Ain
leat stuorra vejolašvuodát viiddidit doaimmaid main sámi kultuvra lea mielde. Deatálaš lea ahte sámi
eallinvuohki ja buktagat gaskkustuvvojit eakti ja jáhkehahtti vuogi mielde ja ahte dát ángiruššan
dávista sámi beroštumiide, norpmaide ja dábiide.

Sámediggi lea 2006s ain vuoruhan gelbbolašvuoda bajideami ja fierpmádathuksema kultur- ja
luondduvuođus turismmas. Dálveturisma infrastruktuurra huksen lea nubbi eará vuoruhuvvon
suorgi mátkkoštusealáhusángeruššamis, man oktavuodas guovddáš doaibmabidjun leat skohter-,
čuoigan- ja tuvraláhtuid ja lávgadet ovttasbarggu láhčín välljejuvvon duottarstobuid gaskka. Lassin
dáid doaibmajuiide lea Sámediggi vuoruhan viiddidit dáláš mátkkoštusealáhusdoaimmaid main sámi
kultuvra ja historjá leat stuorra oasit doaibmakonseaptas.

Eanadoallu

Sámediggi lea fuolastuvvan go ollu oapmedoalut heaittihuvvojit, erenomažit sámi guovlluin. Maŋŋá
go sámi ovddidanfoandda doaibmaguovlu viiddiduvvui leat juolludusat eanadollui lassánan.
Tendeansa ahte eanet huksejeddjit álggahit searvedoalu joatkašuvvá. Vaikko tendeansa lea ahte
eambbogat álggahit searvedoaluid, de árvvoštallá Sámediggi heivešii go oktadoallu dattege
buoremusat sámi guovlluide. Muđui leat boanddat sámi guovlluin várrogasat huksenáššiid dáfus. Dát
boahťa ovdan das go visttiid bajásdoallan maŋiduvvo ja go ollugat heaittihit doalu. Dása leat maŋga
siva earret eará dat go muhtun doaluin lea heajos doaibmaboađus ja ahte go buot stuorát náv-
et-huksemat galget heivehuvvot luovosdoibmii ovdal jagi 2024. Muđui lea Sámediggi mearridan ahte
ráhkaduvvo sierra eanandoallodieđáhus, ja áigumuššan lea ahte dat meannuduvvo 2007
dievasčoahkkimis.

Eanadoalu šiehtadusbealit bidje 1 miljon ruvno lihttera liige mielkeari Finnmárkui 2006s maŋŋá go
ožžo oktiortnejuvvon gáibádusa Sámedikkis ja fylkkamánni eanadoalloossodagas. Sámediggi háliidii
vuoruhit stuorát mielkeeriid daid doaluide sámi guovlluin mat háliidedje viiddidit doaibmavistti ja

main earit leat unnit go 100 tonna. Sámediggi evttohi maddái rekruttereneriid bidjama nuoraide ja nisssonolbmuid, geat háliidit váldit badjelaset mielkebuvtadandoalu, muhto dasa ii mihttojuvvo.

Sámediggi lea mángga oktavuodas bivdán eanadoalloministtara váldit erenoamážit vuhtii eanadoalu sámi guovlluin WTO-šiehtadallamiid oktavuodas. Riikkaidgaskasaš ja nášuvnnalaš šiehtadusat geatnegahttet Norgga stáhta fuolahit ahte šiehtadusain eai šatta negatiivvalaš váikkuhusat sámi guovlluid eanadollui. Dien oktavuodas lea Sámediggi buktán jurdaga ahte ásahuvvošii eamiálbmot-ávádat earret eará sihkkarastit nannoseabbo báikkálaš luondduresurssaid ráđđenrievtti. Sámediggi lea muđui mearridan ráhkadahttit sierra eanadoalodieđáhusa, ja dan áigu gieđahallat dievasčoahkkimis 2007s.

Ealli mearraresurssat

Sámediggi lea deattastan ahte sámit leat guolástan mearas nu guhkes áiggi go gávdnojit historjjálaš gáldut. Dasa gullá gáddelagašbivdu, sesoŋgabivdu ja mearrabivdu. Sámiid vuoigatvuohta resurssaide mearas ja vuoigatvuohta geavahit daid lea mearrideaddji oassi sámi kultuvrra ávnnaslaš vuodus. Sámediggi áigu vuoruhit barggu ahte sihkkarastit sámiid vuoigatvuođaid guolástussii, mariidna-resurssaide ja mearraareálaid geavahepmái.

Sámediggi lea duhtavaš go ráđdehus lea ráddjen strukturbivdoearreortnegiid. Sámediggi lea maddái registreren ahte jagi 2006 áigge leat čadahuvvon ollu viiddis barggut ealli mariidnaresurssaid ektui, madda sámiid beales leat searvan. Das leat mielde earret eará gonagasreappáid hálldašeami evalueren, bivdofatnasiid strukturváikkuhangaskaoamit ja rekrutteren guolástussii. Dáin šaddá leat stuorra mearkašupmi boahhteáiggi birgenláhkáii mearrasámi guovlluin. Dasto lea mearrideaddji deatalaš ahte riddo- ja guolástuspolitihkka váikkuha resurssaid rievttalaš juohkima. Danne áigu Sámediggi aktiivvalaččat searvat viidáset politihkalaš proseassas dáid áššiid čuovvoleami oktavuodas.

Sámediggi sávvá odđa ja ollislaš riddopolitihka man oktavuodas Sámediggi lea mielde bidjamen eavttuid guolástuspolitihka ovddideapmái Norggas. Dát mearkaša ahte livččii guovllulaš hálldašandássi masa Sámediggi searvá ja mas lea mielde mearrideamen. Dát guoská maddái odđa slájaid hálldašeapmái nugo gonagasreappá hálldašeapmái. Dasa lassin berre guollebiebman-konsešuvnnaid juohkima ja odđasis juohkima bidjat guovllulaš dássái. Sámediggi oaidná ahte báikkálaš hálldašanmálliid geahčaleapmi guolástusain attášii vejolašvuođa sihkkarastit ássama ja ovdáneami sámi riddo- ja vuotnaguovlluin.

Sámedikki mielas lea buorre go distriktabivdoearreortnet váldojuvvui atnui dorsebivddus 2006, mii lea nannen guliiid vuovdima ealáhusaid dáfus návccahis guovlluin. Distriktabivdoearreortnet guolástusain lea okta lávki rivttes guvlui mainna positiivvalaččat ovddidit ealáhusaid dáfus návccahis riddo- ja vuotnaguovlluid.

Sámediggi lea duhtavaš go Guolástus- ja riddodepartemeanta lea álggahan ortnega evaluerema. Distriktabivdoearreortnet ferte leat nu ahte guolástus ja unnit vuostáiváldinrusttegat sáhttet ávkkástallat muddemiiguin, nu ahte fatnasiidda mat servet ortnegii sihkkarastojuvvo vuovdinvejolašvuohta. Guolleearri mii juogaduvvo distriktabivdoearreortnega bokte ferte stuoriduvvot, ja ortnet ferte jotkojuvvot 2007s.

Fertejit dahkkojuvvot geatnegahtti vuovdinšiehtadusat maiguin dáhkiduvvo dat ahte báikkálaš guolle-resurssat mat bivdojit, buktet dan aktivitehta maid unnit báikegottit sávvet.

Sámediggi lea fuolastuvvan go nu ollu guolit gárgidit guollebiebmanrusttegiin ja gáibida ahte álggahuvvojit viiddis doaibmabijut. Dát ealáhus ii galgga uhkidit luonddu guollenáliid ja dain ferte leat dakkár doaibmavuohki mii váldá vuhtii birrasa. Deatalaš lea ahte guollebiebmanealáhus doaimmahuvvo dainna lágiin ahte dat ii leat hehttehussan árbevirolaš guollebivdui.

Eiseválddit galget bidjat birasgáibádusa guollebiebmanéaláhussii. Fertejit ásahuvvot dustehusdoaimbijut movt bivdit guollebiebmanrusttegiin gárgidan guliid.

Lassánan fanastrafihkka ja petroleumadoaimma davviguovlluin buktá stuorát áitagiid ekovuogádaga ja guolástusaid ektui davvin. Danne lea mearrideaddji deatlaš ahte eastadeaddji doaimbijut leat buorit ja ahte gearrgusvuohta lea nu buorre go vejolaš jos lihkohisvuođat šaddet.

Boazodoallu

Dán jagi boazodoallošiehtadusas (2006/2007 boazodoallošiehtadus) šadde oasálaččat ovttaoavilii ahte ásahuvvo stáhtalaš bargujoavku mii galgá árvvoštallat makkár váikkuhusat 1982 nuppástusas leat dalle go divatluvvema sadjai biddjojuvvui eanet doarjja boazodoallošiehtadusas. Dát joavku galgá buktit árvvoštallamiiddis buori áiggis ovdal go 2007/2008 boazodoallošiehtadallamat álget.

Sámedikkis lea beroštupmi ahte boazodoallu oažžu daid seamma eavttuid njeallje- ja guovttejuvllat mohtorsyhkkeliid ja skohtera oastima ja bajásdoallama oktavuodas go eanadollin leat go ostet traktora ja eará bargoreaidduid, go gearddi mohtorsyhkkel ja skohter leat boazodoalus deataleamos bargoreaiddut. Boazodoalus leat viehka stuorra doaimmagolut investeremiid, bajásdoallama ja dárbbalaš bargoreaidduid dárbbu geažil ealáhusas. Ekonomalaš lávdegoddi lea raporttas *Reindriften - skatter og avgifter*, meroštallan ahte jahkásaččat seasttášii boazodoallu oktiibuot 31,5 miljon ruvno jos ealáhus ii dárbbášivččii máksit geardedivada go investere bargoreaidduid ja jos dat luvvejuvvošii bensindivadis.

Sámediggi oavvilda ahte boazodollui lea stuorámuš ávkin individuála divatluvvenortnet, iige dat oppalaš buhtadus boazodoallošiehtadusa bokte. Boazodoalu vearro- ja divatortnet berre dollojuvvo et boazodoallošiehtadusa rámmain nugo eará vuodđoealáhusaid siehtadusarámmain ge lea geavahus.

Sámediggi lea dan vuodul mii bajábealde daddjo ávžžuhan Finánsadepartemeantta njulget skužil-vuodaid vearro- ja divatortnegiin ja sihkkarastit ahte vuodđoealáhusat meannuduvvojit dásálága. Sámediggi áigu dán ain čuovvolit. Sámedikki eará árvalusat 2007/2008 boazodoallošiehtadallamiidda čatnasit hástalusaid dáseárvvu ektui boazodoalus, rekruttemii ja plánalaš doaimbijuide mat gusket árvobuvttadeapmái boazodoalus, boazodoalu ovddidanfondii, goluidvuolidan ja njuolga doarjagii, roassofondii, areálasuodjaleapmái ja čálgoortnegiidda.

Lotnolasealáhusat

Sámediggi bijai gaskaboddosaš njuolggadusaid meahccealáhusaid doaimmadoarjagii 2006s, mat galget gustot 2006s ja 2007s. Dán ortnega ulmiljovkui gullet dat doallit geat barget meahccealáhusain.

Sámediggi lea váldán oktavuodá Ealáhusdepartemeanttain Soria-Moria julggaštusa signálaid ektui ahte galgá álggahuvvot árvobuvttadanprográmma lotnolasealáhusaid ja ahte smávit mátkkoštusealáhusat sámi guovlluin vuoruhuvvojit. Sámediggi lea háliidan ahte meahccealáhusat, smávit mátkkoštusealáhusat ja duodji vuoruhuvvojit dákkár prográmmas. Dasto lea dárbu geahčadit makkár rámma-eavttut galget leat lotnolasealáhusaid váste. Hástalusas lea geahčadit dán prográmma árvobuvttadan-prográmmaid ektui borramuša, boazodoalu ja mariidnašlájaid ja mariidnavuodus mátkkoštusealáhusaid siskkoibealde.

Sáivačáhceprošeakta Guovdageainnus jotkojuvvoi earret eará Sámedikki doarjaga veagas. Prošeavtta ulbmilin lea háhkat gánnáhahti ealáhusa ja doalahit guliid kvalitehta jávrrin. Deatlaš lea maid ahte dain guliin mat mannat borramuššan lea buorre kvalitehta. Sáhtá leat váttis háhkat gánnáhahti

ealáhusa dušše sáivačáhcebivdduin. Birrajagi doaibmavejolašvuodát dás leat smávvat, muhto go barggašii lotnolagaid sáivačáhcebivdduin ja vásihusturismmain, de dat sáhtášii addit birrajagi barggu. Vásihusat dán proševttas livčče mávssolaččat boahhteáiggi ovddidanprográmma ásaheapmái meahccealáhusaide.

Dearvvašvuolta ja sosiála

Sámedikki váldoulbmil dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihkain lea očodit ollislaš ja dásseárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa sámi álbmogii seamma dásis go álbmogii muđui ge. Dát lea seamma ulbmil go nášuvnnalaš eiseválddiin ge. Sámedikki dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihka vuodđun lea ahte eamiálbmogin lea sámiin vuoigatvuodát maid Norgga lágat ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnat muddejit. Vuoigatvuodát sihkkarastet earret eará vuoigatvuoda dárbbalaš dearvvašvuodaveahkkái ja diehtjuohkimii sin iežaset gillii. ILO-konvenšuvnna nr 169 artihkal 25 sihkkarastá sámiide vuoigatvuoda beassat leat mielde hábmemin guoskevaš dearvvašvuodafálaldagaid. Konvenšuvdna nanne maiddá sámi geavaheaddjiid vuoigatvuodaid dohkálaš dearvvašvuodabálvalusaide. Norgga ođđa-seamos divššohaslágaid vuodul lea divššohasain buoret váikkuhanvejolašvuolta ja vejolašvuolta buorebut gulahallat dearvvašvuodálágádusaiguin.

Sámediggi oaihvilda ahte go galgá ollašuttit dásseárvosaš bálvalusa, de ferte vuodđun leat mánggakultuvrralaš áddejumi ja gelbbolašvuolta sámegealas ja sámi kultuvrras. Leat ain ollu dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa bargit buot dásiin geat dárbbasit dákkár gelbbolašvuoda. Sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa kvalitehtasihkkarastin sorjá buori muđui ovttaskas olbmui buot dásiin. Sis ferte leat sierragelbbolašvuolta sámegealas ja sámi kultuvrras dahje sierra beroštupmi dasa. Sámediggi oaihvilda danne ahte ferte vuoruhit mánggakultuvrralaš áddejumi ja sámegeal- ja sámi kulturgelbbolašvuoda sihkkarastima ja dat ferte vuodđuduvvot vuogátdatdássái. Lea hui deatalaš loktet ovddasvástádusa ovttaskas olbmus bajimus dássái.

Sámediggi lea 2006:s dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusbarggus geahččalan ovddidit áddejumi das mo sáhtášii olahit dásseárvosaš bálvalusa sámi álbmogii. Mii leat maiddá geahččalan buoridit máhtu sámi bálvalusdárbbaseaddjiid vuoigatvuodaid ja dárbbuid birra. Mii leat maiddá bargan dainna ulbmiliin ahte ovddasvástádus sihkkarastimis fálaldaga sámi divššohasaide, galgá loktejuvvot bajit dássái.

NAV-odastus

NAV-odastus lea okta dain stuorámuš čálgoodastusain mii čadahuvvo Norggas. Odastus mearkkaša ahte Aetat, oadjokantuvrrat ja oasit sosiálabálvalusas ovtastuvvojit čálgostáhtan. Sámediggái lea deatalaš ahte odastus fuolaha sámi geavaheaddjiid vuoigatvuodaid giela, kultuvrra ja servodateallima dáfus. Danne mii leat dan váldán ovdan ovddasvástideaddji stáhtaráđiin ja čujuhan sámi geavaheaddjiid vuoigatvuodaide ja ohcalan proseassa odastusas mii sihkkarastášii sámi geavaheaddjiid. Sámediggi áigu dán čuovvolit viidáset barggus.

Nášuvnnalaš dearvvašvuodaplána

Ráđdehus dieđihii Soria Moria-julggastusas ahte Stuorradiggi áigu meannudit nášuvnnalaš dearvvašvuodaplána juohke njealját jagi. Nášuvnnalaš dearvvašvuodaplána lea boahtevaš dearvvašvuodabarggu vuodđodokumeanta buot dásiin. Plánaproseassat ja ođđa bušeahhtamearrádušat galget čuovvut plána. Sámediggi lea mángga čeahkkimis ovddasvástideaddji departemeanttain čujuhan man deatalaš lea očodit dákkár nášuvnnalaš dearvvašvuodaplána, mas dárbbut fuolahuvvojit ja mii lea mielde ovddideamen ja sihkkarastimin kvalitehta dain dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusain, mat fállujuvvot sámi álbmogii.

Nášuvnnalaš dearvvašvuodaplána 2007 – 2010 biddjojuvvui ovdan oktanaga 2007 Stáhtabušeahtain. Sámi perspektiiva ii boađe ovdan, eai ge pláns leat čielga láidestusat das mo dearvvašvuodafálaldat sámi álbmogii galgá sihkkarastojuvvot. Pláns váilu stáhtusa ja hástalusaid árvvoštallan. Das váilot maiddá strategijat ja vuoruheamit das mo dearvvašvuodabálvalusa galgá fuolahit sámi divššohasaid demokrátalaš vuogitvuoda dásseárvosaš fálaldahkii.

Norgga lágat ja riikkaidgaskasaš soahpamušat muddejit sámi bálvalusdárbbaseaddjiid vuogitvuodaid. ILO-soahpamuša nr 169 artihkkalis 25 čuovvu ahte eamiálbmogiidda dearvvašvuodabálvalusaid hábmen galgá leat eamiálbmogiid iežaset ovddasvástáduš ja daid čađaheami galget sii beassat stivret. Danne ii sáhte Sámediggi dohkkehit ahte sámi perspektiiva ii leat mielde guovddáš stivren-dokumeanttain. Danne lea Sámediggi čoaččimis ovddasvástideaddji stáhtarádiin bivdán ahte čađahuvvojit vuodalaš proseassat dan oktavuodas ahte sámi divššohasaid vuogitvuodát ja dárbbut fuolahuvvojit Nášuvnnalaš dearvvašvuodaplána čuovvoleamis.

Spesialistadearvvašvuodabálvalus

Sámediggi lea mángga oktavuodas čujuhan ahte go galgá fuolahit sámi divššohasaid vuogitvuodaid, de lea deatalaš ahte sámi ovddastus dearvvašvuodálágádusain sihkkarastojuvvo. Mii leat maid oaihvildan ahte Sámediggi álbmotválljen orgánan galgá nammadit sámi áirasiid stivrraide. Dán vuodul lea Sámediggi evttohan stivralahtuid daidda regiovnalaš dearvvašvuodálágádusaide mat fuolahit bálvalusfálaldaga eanaš sámi bálvalusdárbbaseaddjiide. Helse Nord RHF lea ožžon ovddastusa Sámedikki evttohusa vuodul. Sámediggi lea maid evttohan lahtuid Helse Nord RHF vuollásaš dearvvašvuodálágádusaid stivrraide. Golbma nammadeami leat dahkkojuvvon Sámedikki evttohusa vuodul. Sámi áirasat leat dearvvašvuodálágádusaid stivrraid gelbbolašvuoda deatalaš nannen. Muhto seammás šalloša Sámediggi go min evttohasat eai leat ožžon sámi dearvvašvuodálágádusaide Helse Midt-Norge RHF ja Helse Øst RHF. Goappašiin dearvvašvuodálágádusain lea viehka stuorra sámi álbmot dain doaibmaguovlluin ja sii dárbbasit dan gelbbolašvuoda mii Sámedikki evttohasain lea. Sámediggi lea maid bivdán departemeantta čilget lagabui mo sii árvvoštallet dán ášši.

Sámediggi lea 2006 joatkán barggus Sámedikki ja regiovnalaš dearvvašvuodálágádusaid, Sámedikki ja Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantta ja Sámedikki ja Bargo- ja searvadahttindepartemeantta gaskasaš ovttasbargoorgánain. Dán barggu guovddázis lea sámi divššohasaid vuogitvuodaid ja dárbbuid fuolaheapmi stivren- ja plánadokumeanttain ja spesialistadearvvašvuodabálvalusa “sørge for ansvar”-dokumeanttas.

Diediheapmi ja gearggusvuohhta

Heahtediediheapmi ja diediheapmi sámi geavaheaddjiide ii doaimma dohkálaččat dál. Sámedikkis lea beroštupmi ahte mis lea nášuvnnalaš gearggusvuohhta mii váldá maiddá dán vuhtii. Danne lea Sámediggi juolludan prošektarudaid Finnmárkku 110-guovddázii álggahit sierra dulkabálvalusa geahččalanortnega. Prošekta lea buktán álbmosii mánga hástalus heahtediediheapmis sámi álbmogii. Dát hástalusat leat eanet go dušše dulkabálvalus. Earret eará rievddada áddejupmi das ahte sámi geavaheaddjiin lea vuogitvuohhta beassat vuostáiváldit ja sáddet heahtediedáhhusaid sin iežaset gillii, ja regiovnalaš ja báikkálaš eiseválddit fertet movttiidahttojuvvot searvat prosessii.

Sámediggi lea ovdal ságaškuššan dán ášši birra guovddáš eiseválddiiguin, muhto oaidná ahte lea dárbu dan fas čalmmustahttit. Sámediggi lea danne čoaččimis nášuvnnalaš eiseválddiiguin jearahan mo gearggusvuohhta ja diediheapmi galgá áimmahuššat maiddá sámi servodagaid. Dát gusto buot diediheami ja gearggusvuoda vuogadagaid beliide.

Mánáidsuodjalus

Sámediggi lea mánggii čujuhan dasa ahte mánáidsuodjalusas dárbbášuvvo dohkálaš sámegeiel gelbbolašvuohta. Sámi mánáin leat vuoigatvuođat Norgga lágaid ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid vuođul. Dát guoská earret eará mánáidkonvenšuvnna 30. artihkkalii mii dál lea dahkkojuvvon oassin Norga lágain ja mii manná Norgga lágaid ovddabeallái. Sámelága § 3-5 addá sámegeiela hálddašan-guovllu mánáide vuoigatvuođa bálvaluvvot sámegeilli dearvvašvuođa- ja sosiálaásahusain.

Fálaldat sámi mánáide ii leat dohkálaš. Sámi mánát deaivvadit dakkár mánáidsuodjalusain, mas lea uhccán gelbbolašvuohta sámi gielas ja kultuvrras. Sámi sadjásašruovttut váilot. Maiddái váilu gielddaid, regionnalaš ja stáhta mánáidsuodjalusas giella- ja kulturgelbbolašvuohta. Danne oaihvilda Sámediggi ahte dán barggu ferte vuoruhit. Sámediggi lea čeahkkimis ovddasvástideaddji stáhtaráđiin čujuhan dasa ahte dásseárvosaš mánáidsuodjalusfálaldat sámi mánáide gáibida ahte guovddáš dásis biddjojuvvojit čielga rámmat dasa mo dán ulbmila galgá juksat. Sámediggi lea maiddá bivdán oažžut ruovttoluottadieđu das mo ovddasvástideaddji eiseválddit galget fuolahit sámi mánáid dárbbuid ja vuoigatvuođaid mánáidsuodjalusas.

Buoret fálaldatovddideamis sámi mánáide lea fágalaš metodaovddideapi sámi servodatdiliid vuođul guovddášis. Sámediggi lea 2006 juolludan prošeaktaruđaid mánga prošeaktii maid váldoulbmil lea kvalitehtasihkkarastit fálaldagaid sámi mánáide.

Dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttat

Sámediggi hálddaša ruđaid čuovvolit ráđđehusa dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusaid doaibmaplána “Máנגgabealátvuohta ja ovttadássášavuohta” sámi álbmoga várás. Ruđat juolluduvvojit vuosttažettiin dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttaide ohcama vuođul. Dat ruđat mat Sámediggái lea fievrividuvvon dán ulbmili, leat bisson sullii seamma dásis 1999 rajes. Prošeaktaruđat leat deatalaš veahkkin dan barggus ahte addit dakkár veahkkefálaldaga sámi divššohasaide, mii lea buorebut heivehuvvon sámi gillii ja kultuvrii.

Mánga gieldda leat prošeaktaruđaid olis bargan dakkár prošeavttaiguin, maid ulbmil lea addit sámi gárrenmirkogeavaheaddjiide dakkár veahkkefálaldaga, mii bidjá sámi giela ja kultuvrra vuođđun. Mánga prošeavtta leat maid čadahuvvon main fokus lea biddjojuvvon dasa mo mánáidsuodjalusbálvalusa metodat leat heivehuvvon sámi mánáide. Earret eará addá Sámediggi ruđaid dakkár prošeaktii, mii ovddida modeallaid mo bearrašivuođđuduvvon sadjásašruovttuid sáhtá geavahit sámi guovlluin.

Sámediggi oaidná dárbbu juolludit eanet ruđaid dásseárvosaš dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusaid ovddideapmái sámi álbmoga várás. Máttasámi ássanguovlluin leat erenoamáš stuorra hástalusat. Máttasámi álbmot ássá hui biedgguid mángga fylkkas ja gielddas. Viidáseappot lea Sámedikki ulbmil háhkat eanet fágaolbmuid, ja Sámediggi juohká dan oktavuođas stipeanddaid sidjiide geat lohket veajuiduhtinfágaid. Jagis 2006 lea Sámediggi válljen joatkit ángiruššansuorgin gárrendili eastadeami ja daid divššohasaid veahkeheami, geat leat leamaš gárrendivššus.

Sámediggi áigu 2007s evalueret dearvvašvuođa- ja sosiála prošeaktaruđaid.